

Bölüm 5

Sistematiik Dönem I: Platon

öğrenme çıktıları

1

Platon'un Hayatı ve Eserleri

- 1 Platon'un yaşamı hakkında bilgi sahibi olma ve eserlerini tanıma

3

Platon'un Bilgi Anlayışı

- 3 Platon'un bilgi tanımlamasını ayırt etme ve insan zihni ile bilgi arasında kurduğu ilişkiye dair görüşlerini öğrenme

5

Platon'un Ahlâk Anlayışı

- 5 Platon'un ahlâkı nasıl tanımladığını ve ahlâka ne tür işlevler yüklediğini öğrenme

7

Platon'un Siyaset Hakkındaki Görüşleri

- 7 Platon'un ideal devlet, yönetim ve toplumsal sınıf kavramlarını öğrenme

2

Platon'un Varlık Anlayışı

- 2 Platon'un varlık ve varoluş hakkındaki düşüncelerini öğrenme

4

Platon'un Ruh Anlayışı

- 4 Platon felsefesinde ruh kavramının nasıl tanımlandığını öğrenme

6

Platon'un Estetik ile İlgili Görüşleri

- 6 Platon'a özgü sanat, ölçüm, taklit ve zanaat kavramları aracılığıyla onun sanat ve estetik yaklaşımını öğrenme

Anahtar Sözcükler: • Platon • Varlık • Bilgi • Ruh • Ahlâk • Esetik • Siyaset

GİRİŞ

Platon, en önemli ilk çağ felsefecilerinden biridir. Sokrates gibi önemli bir düşünürün öğrencisi, Aristoteles gibi bir başka büyük düşünürün ise öğretmeni olması itibarıyla, ilk çağ felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Doğduğu şehir olan Atina'nın dışına çıkarak Kuzey Afrika, Mısır ve İtalya gibi ülkelerde bulunduğu için, düşünceleri yerel sınırların ve küçük toplum etkilerinin dışına çıkabilmiş, kendi zamanının düşünceleri ve felsefecileri kadar kendisinden önceki düşünceleri ve felsefecileri tanıma fırsatı bulmuştur. Tarihteki ilk akademik kurum olan Akademi'yi kurduğu için felsefi düşünceleri kurumsal bir şekilde yeni nesillere öğretilmiştir.

Büyük bir kısmının Platon tarafından yazıldığı neredeyse kesin olarak bilinen ve günümüzden yaklaşık 2500 yıl öncesine ait olan 30'dan fazla eserin tamamı bugüne kadar ulaşmıştır. Bu yönüyle de Platon düşünce ve felsefe tarihinde oldukça nadir ve önemli bir yere sahiptir. Platon eserlerini "diyaloglar" şeklinde yazmıştır. Diyalog biçimindeki anlatım, birden çok karakterin karşılıklı konuşmalar, soru ve cevaplar şeklinde düşüncelerini ortaya koyduğu, birbirinin düşüncesine itiraz ettiği ve itirazlara mantık ve hitabet kuralları çerçevesinde cevapların verildiği, oldukça etkili bir yazım yöntemidir. Anlaşılır ve sade bir düşünce biçimine sahip olduğu için Platon'un eserleri her dönemde rağbet görmüştür. Eserlerinin ve düşüncesinin etkisi, başta Avrupa, Amerika, Afrika ve Orta Doğu ülkeleri olmak üzere her coğrafyada ve her dönemde kendisini göstermiştir. Kant, Hegel, Marks gibi filozof ve düşünürlerin eserlerinde Platon'a olumlu ya da olumsuz, gizli ya da açık göndermelerin sayısı azımsanamayacak kadardır. Kendisinden yüzyıllar sonra yaşamış olan bu düşünürler üzerindeki etkisi, Platon'un ne kadar önemli bir felsefeci olduğunun bir başka göstergesidir. Platon'un Yahudi ve Hristiyan düşünürler kadar Müslüman düşünürler üzerinde de önemli etkisi olmuştur. Örneğin Farabi'nin "Erdemli Şehir" olarak Türkçe'ye tercüme edilen *Kitâbu Ârâ-i Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla* adlı eseri, Platon'un *Devlet* adlı eserinin çok açık izlerini taşır.

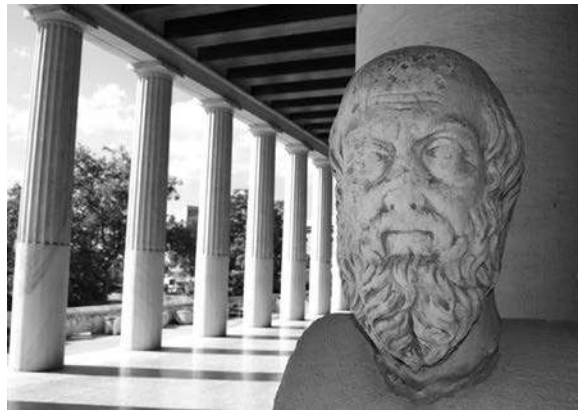
Bu nedenlerle Platon'un hayatı ve eserleri hakkında genel bilgi sahibi olmak; onun varlık, bilgi, estetik, etik, ruh ve politika hakkındaki düşüncelerine genel hatlarıyla aşina olmak, yalnızca Platon'u öğrenmek için değil, ondan yüzyıllar sonra yaşamış pek çok önemli düşünürün fikirlerini anlamak bakımından da büyük önem arz eder.

PLATON'UN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Platon'un hayatı ile ilgili genel bilgiler ortaya konmaktadır. Platon'un doğduğu ve öldüğü yer, aile yapısı, düşüncesinin şekillenmesinde etkili olan; tarihsel ve sosyolojik bakımdan önem arz eden olaylardan söz edilmektedir.

Hayatı

Platon (Türkçe diğer adıyla Eflâtun), milattan önce 427 yılında doğdu ve milattan önce 347 yılında öldü. Kimi kaynaklar doğum yerini Atina olarak, kimileri ise (mesela Grote 1888, s. 247), Aegina adası olarak belirtir. Babasının adı Ariston (Aristoteles ile karıştırılmamalıdır), annesinin adı Perictione'dur. Platon'un, Ariston'dan olan ve kendisinden büyük iki erkek kardeşi ve kendisinden küçük bir kızkardeşi vardı. Erkek kardeşlerinin adları Glaucon ve Adeimantus idi. Kız kardeşinin adı ise Potone idi. Babası (Ariston) öldükten sonra annesi Pyrilampes adında biri ile evlendi. Pyrilampe'ten Antiphon adında bir erkek kardeşi daha oldu. Ayrıca Pyrialmpes'in de önceki evliliğinden olan, Demos adında bir erkek çocuğu vardı. Böylece Platon'un (üveyler dâhil) 6 kardeş olduğunu öğreniyoruz (Preus, 2007, s. 206). Bazı kaynaklarda, Platon'un gerçek adının "Aristocles" olduğu nakledilir. Bu, Platon'un dedesinin adıdır. "Platon" adı, güreş yaptığı günlerden kalan bir takma addır ve "geniş" anlamına gelir.

Resim 5.1 MÖ 427 Yılında Doğup MÖ 347 Yılında Ölen Platon'un Atina'da Sergilenen Bir Heykeli

Platon, önemli ilk çağ filozoflarının öğrencisi oldu: Genç yaşlarındayken ilk hocalarından biri Kratylos (Cratylus) idi. Kratylos, Herakleitos

ekolünden gelen bir felsefecidir. Platon'un ayrıca Parmenides'in, Anaksagoras'ın ve Hermogenes'in de etkisinde kaldığını söyleyebiliriz. Ancak hiç şüphe yok ki Platon'u en fazla etkileyen, yirmi yaşında öğrencisi olduğu Sokrates'dir. Sokrates'in Platon üzerindeki etkisinin açık işaretlerinden biri, tüm diyaloglarında Sokrates'e verdiği önemli roldür. Platon'un diyaloglarında Sokrates, başat figür olarak yer alır.

Platon, 30'lu yaşlarının başında ülkesinin dışına çıkarak Kuzey Afrika'yı, Mısır'ı ve İtalya'yı gezdi. Bu ülkelerde gördüğü şeyler, onu değişim, duraganlık, tarım, ticaret, zenginlik ve yüksek kültür gibi konularda düşünmeye sevketti. Yazdığı diyaloglar ona şöhret getirdi. 384 yılında I. Dionysius tarafından Syracuse'a davet edildi. Ne var ki I. Dionysius tarafından esir edilerek köle pazarında 20 minas karşılığında satıldı. Cyrene'li Anniceris tarafından satın alınan Plato, bu varlıklı adam sayesinde meşhur Akademi'yi kurdu. I. Dionysius'un ölmesiyle Platon yeniden Syracuse'a gitti; ilerleyen zamanlarda

bir kez daha hapse atıldı. Platon hapisten kaçarak Atina'ya döndü ve kurduğu Akademi'de yazmaya kendisini adadı (Preus, 2007, s. 206-207).

Yaşadığı ülkenin siyasal sorunları ile ilgilenen Platon, hocası Sokrates'in idamından sonra pratik siyasetle olan bağını tamamen kopardı. Siyasetle ilişkisi teorik düzeyle sınırlı olarak kaldı. Buna rağmen onun "ideal devlet" görüşü, siyasal düşünceler tarihinde önemli bir yaklaşım olarak bugün bile yerini korumaktadır. İdeal devlet görüşü, İslam dünyasında da karşılık bulmuştur. Örneğin Farabi'nin *Kitâbu Ârâ-i Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla* adlı eseri, önemli ölçüde Platon'un "Devlet" adlı eserinin etkisi altında yazılmıştır. Felsefi düşüncüyü siyaset, ahlak, estetik, varlık ve bilgi felsefesi gibi alanlarda temellendiren Platon, kurduğu Akademi adlı kurumla bu düşüncelerin sistematik olarak derinleştirilmesini ve öğretilmesini sağladı. Platon'un kurduğu Akademi adlı okul, felsefi düşüncenin yüksek düzeyde eğitim veren bir okulda kurumlaşmasının bilinen ilk örneğini meydana getirmiştir.

Resim. 5.2 Atina Akademilerinden Birinin Günümüze Ulaşan Kalıntıları

Platon'un Akademi'si, tarihteki ilk üniversite olarak kabul edilir. Platon, siyasetle olan ilişkisini sınırlandırdıktan sonra düşünmeye ve yazmaya daha çok zaman ayırmıştır. Akademi'nin tam olarak hangi yılda kurulduğu bilinmemekle birlikte, MÖ 388-387 yıllarında kurulduğu çeşitli yazarlar tarafından dile getirilmektedir (Runes, 1942, s. 237; Taylor, 1956, s. 6). Platon'dan önce de yüksek düzeyde düşünce ve kültür dersleri veren ekoller vardı. Örneğin *Sofistler* de bugün adına "yükseköğretim" diyebileceğimiz (günümüzün üniversitelerine karşılık gelen) bir düzeyde dersler veriyordu. Ancak Sofistler'in belirli bir mekânı ve

kurumları yoktu. Onlar gezilerle gittikleri yerlerde öğretim faaliyetlerini gerçekleştiriyordu. Oysa Platon'un Akademi'si, sabit binaları, mekânı ve dolayısıyla kurumsal yapısı olan bir öğretim aktörüydü. Akademi'de felsefe, matematik, diyalektik ve müzik dersleri verilirdi. Akademi'nin tek hocası Platon değildi. Tüm bunları bir arada düşündüğümüzde Akademi'yi önemli kılan özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: İlk olarak, Akademi Platon'un kişisel gayretleri ile kurulmuş bir kurumdu. İkinci olarak Akademi, Platon'un ölümünden sonra da faaliyetlerine devam etmiş, dolayısıyla bir tarihsel devamlılık arz etmişti. Üçüncü olarak Akademi, sabit bir kurumsal mekân özelliği gösterdiği için bir tür yükseköğretim kurumu niteliği kazanmıştı. Günümüzde yükseköğretim kurumlarının tarihinden söz edilirken Platon'un Akademisinden öyle veya böyle söz edilmektedir. Akademi, pek çok önemli öğrenci yetiştirmiştir. Bunlar arasında en çok bilineni Aristoteles'dir.

✓ Platon'un kurduğu *Akademi* adlı eğitim kurumu, günümüz üniversitelerinin bilinen en eski atasıdır.

Platon, maddeci felsefeye karşı idealist felsefeyi savunmuş ve idealizmin temellerini atmıştır. Sokrates'in öğrencisi, Aristoteles'in ise hocası olması itibarıyla, kuşaklar arasında felsefi düşüncenin aktarılmasında önemli yere sahiptir. Etkisi günümüze kadar gelen görüşleri, diyalog biçiminde yazılmış 30'dan fazla eserinde anlatılmıştır.

dikkat

Maddeci (materyalist) felsefeye karşı olan idealist felsefenin kökenleri, Platon'a kadar gider. "İdealist" kavramıyla ifade edilen düşünce, günümüz Türkçesindeki "hedefleri olan, mevcut durumdan rahatsız olarak değişim isteyen" anlamlarından farklıdır. Platon düşüncesinde *idealar dünyasındaki* varlıklar duyularımıza konu olmayan gerçek varlıklardır.

Eserleri

Akademi'yi kurduktan sonra Platon, zamanının önemli bir kısmını yazı yazmaya adanmıştır. Kendisinden önceki pek çok yazarın aksine Platon'un eserlerinin hemen hemen tamamı bugüne kadar ulaşmıştır. Bugün Platon'a atfedilen 30'dan fazla diyalog söz konusudur ve bu diyalogların 25'inin Platon'un eliyle kaleme alındığı kesin olarak bilinmektedir. Taylor (1956, s. 10), Platon'a atfedilen 36 diyalog olduğunu tespit eder (Bazı kaynaklarda Platon'a ait olan diyalogların sayısının 34 olduğu öne sürülür. Örneğin bkz. Proudfoot ve Lacey, 2010, s. 305).

Platon eserlerini diyalog biçiminde yazmıştır. Diyalog biçimindeki eser, tiyatro senaryolarına benzer biçimde karakterler arasındaki tartışmaların sırayla, konuşma formatında ifade edilmesine dayanır. Böylece felsefi olduğu kadar edebî niteliklere de sahip eserler çıkar ortaya. Platon'a ait olan ve orijinalleri bugüne kadar gelen eserlerinin isimleri şöyledir (Preus, 2007, s. 207): *Ion*, *Charmides*, *Hippias I ve II*, *Laches*, *Lysis*, *Euthyphro*, *Euthydemus*, *Gorgias*, *Protagoras*, *Apology* (bu eser *Sokrates'in Savunması* olarak da bilinir ve yazı tekniği açısından tam anlamıyla bir diyalog sayılmaz), *Crito*, *Phaedo*, *Menexenus*, *Meno*, *Symposium*, *Phaedrus*, *Devlet*, *Theaetetus*, *Cratylus*, *Timaeus*, *Critias*, *Sofist*, *Politicus*, *Philebus*, *Parmenides*, *Yasalar* ve *Epinomis*. Bu eserlerin çoğu (*Devlet*, *Yasalar*, *Symposium* ve *Apology* gibileri hariç) adlarını eser içerisindeki diyaloglarda konuşan karakterlerden aldığı için bu isimler Türkçeye tercüme edilmez.

dikkat

Platon'un eserlerinin tamamına yakını günümüze kadar gelmiştir.

Platon'un yukarıda adı geçen eserlerini gelişim evrelerine ve Platon'un kişisel yaşamındaki dönemlere göre iki genel kategoriye ayıran yazarlar vardır (örn. Audi, 1999, s. 710-711): *a.* Erken ve orta dönem diyaloglar, *b.* Geç dönem diyaloglar. Bu dönemlerdeki diyalogların genel özelliklerine biraz yakından bakmak, Platon'un eserlerini tanımak bakımından yararlı olacaktır.

Erken dönem diyaloglarında Platon, Sokrates ile diğer konuşmacılar arasında geçen diyaloglar vasıtasıyla, bilginin ve inancın doğası, ahlakın ve erdemin kaynakları üzerine sorular ortaya atar. Ne var ki bu diyaloglarda örneğin “erdem nedir?” gibi kısa ve öz sorulara açık ve kesin yanıtlar verilmez. Bu diyaloglar genelde sorgulama ve düşünme çabalarının örnekleri olarak karşımızda durur. Platon’un erken dönem eserlerinden *Apology* (Sokrates’in Savunması), *Crito*, *Phaedo*, *Charmides*, *Laches*, *Lysis*, *Euthyphro*, *Menexenus*, *Hippias I ve II*, *Ion* ve *Gorgias* bunun örnekleriyle doludur. Öte yandan Platon’un erken dönem eserlerinden olan *Meno*, bir geçiş dönemi eseri olarak görülür. Bu eserle birlikte Platon, hocası Sokrates başta olmak üzere başka felsefecilerin görüşlerini aktarmak yerine, kendi düşüncelerini anlatmaya başlar. *Meno*, Sokrates ile diyaloglar halinde tartışan bir karakterin adıdır. Bu eserde Platon, “erdem nedir?” sorusu etrafında diyaloglar geliştirir. Diyalogların hemen başında *Meno* adlı karakter Sokrates’e şunu sorar: “Sokrates, söyler misin, erdem öğretilabilir bir şey midir? Yoksa ne eğitimle ne de eylemle kazandırılabilen, doğal bir şey şey mi?” (Diyalogu aktaran Huntington ve Cairns, 1988, s. 354). Sokrates’in uzun cevabının son cümlesi şöyledir: “Erdemin öğretilip öğretilmeyeceği bir yana, onun ne olduğunu dahi bilmiyorum”. Bu tür diyaloglarda Sokrates’in ağzından Platon, felsefi sorgulamanın başlangıcına işaret eder: Felsefi sorgulama, nesneler kadar kavramların da temel nitelikleri hakkında düşünmekle başlar. Platon *Meno*’da böylece ilk kez yöntem konusunu ortaya atar. Buna göre, bilgiye sahip olmayan biri, uygun bir yöntem kullandığında ona erişebilir.

✓ Platon’un eserlerinin tamamına yakını diyaloglar şeklinde yazılmıştır. Diyalog, birden fazla karakterin, karşılıklı konuşmalar şeklinde düşüncelerini ortaya koyduğu etkili bir yazım türüdür.

Platon, ilerleyen zamanlarda (geç dönem diyaloglarında) bilgi, varlık, etik, estetik gibi konularda düşüncelerini ortaya koyarken, erken dönemde geliştirdiği yaklaşımlara ve özgün kavramlarına yaslanmıştır. Platon’un erken dönem diyaloglarında ortaya attığı önemli kavramlardan biri “formlar”

(biçimler) kavramıdır. *Phaedo* adlı eserinde Platon ilk defa “formlar” düşüncesini ortaya koymuştur. Bu eserdeki karakterlerden biri olan *Phaedo*, Sokrates’in öğrencilerindendir ve ölüm cezasının infaz edildiği âna kadar Sokrates’in yanında olmuştur. Aynı zamanda esere adını da veren karakter (*Phaedo*), Sokrates’in zehri akşama kadar içmediğini, tüm gün felsefi tartışmalar yaptığını anlatır. *Phaedo*’nun ağzıyla Platon, ruhun ölümsüzlüğü ve maddi yaşam dışındaki var oluşun nitelikleri hakkında fikirlerini ortaya koyar. Sokrates’in Cebes karakteri ile karşılıklı konuşturulduğu bu diyalogda ruhun, bilginin, zihnin, hatta kavramların, maddi dünyanın ötesinde ve insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde, soyut nesneler hâlinde var oldukları iddia edilir. Platon, bu soyut nesnelere eski Yunanca “eidos” ve “idea” adını verir. *Phaedo*’daki diyaloglarda Platon, Sokrates’in ağzıyla “bilmek, hatırlamaktır” sözünü sıkça kullanır. Böylece Platon’un “idealar dünyası” hakkındaki düşünceleri ortaya çıkar: İdealar, maddi varlıktan ve insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde var olan nesnelerdir. Bu dünyadaki ve insan zihnindeki görünüm, yalnızca ideaların gölgeleri gibidir. Bu düşünceler, erken dönem eserlerde Sokrates’in ağzıyla dile getirildikten sonra ilerleyen yıllarda Platon’un kendi görüşleri olarak ve daha da temellenmiş, yer yer değişmiş olarak karşımıza çıkar.

Platon’un eserlerinin tamamı göz önüne alındığında şöyle bir genelleme yapmak mümkündür: Erken dönem eserlerde diyalogların baş aktörü Sokrates’tir. Bu diyaloglarda ortaya atılan düşüncelerin Sokrates’e mi ait olduğu yoksa Platon tarafından Sokrates karakteri aracılığıyla mı dile getirildiği, yalnızca diyaloglara bakılarak kolaylıkla karar verilebilecek bir konu değildir. Diğer yandan, Platon’un, orta dönem (*Meno*, *Phaedo*, *Symposium* ve *Devlet* gibi) diyaloglarından itibaren kendisine ait görüşleri dile getirmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu nedenle Platon’un erken dönem fikirlerinden söz ederken, sıkça Sokrates’ten söz etmek kaçınılmazdır. Ancak erken dönem yapıtlarına bu tür göndermeler yapıldığında tarihsel bir figür olarak Sokrates’e mal edilen görüşlerin gündeme getirildiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, orta ve geç dönem eserlerinde, Sokrates dâhil hangi karakter konuşturulursa konuşturulsun, Platon’un kendi görüşlerine doğru bir geçiş olduğu da söylenebilir (Dancy, 2006, s. 70).

Platon'un düşüncesinin ayrıntılarına geçmeden önce, felsefesinin oluşmasında rol oynayan etkenlerden burada kısaca söz etmek yararlı olacaktır. Platon, politik olarak güçlü, seçkin bir ailede dünyaya gelmiştir. Bu nedenle felsefesinde politikanın önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan özellikle gençlik yıllarında düşüncelerinin şekillenmesinde, hocası Sokrates'in önemli etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Platon İtalya taraflarına yaptığı seyahatte Pythagoras'ın (Pisagor) öğrencileriyle karşılaşmıştır. Pythagorasçılarının matematik alanındaki merakları ve çalışmaları, Platon'u etkilemiştir. Aynı şekilde, Herakleitos'un öğrencileri ile olan karşılaşması da, varlığın akışkanlığı ve hareketliliği konusundaki düşüncelerini şekillendirmiştir.

dikkat

Platon, erken dönem eserlerinde "Sokrates" karakterine çokça yer vermiştir. Bu eserlerdeki diyaloglarda Sokrates'in düşüncelerinin mi dile getirildiği yoksa Platon'un (hocası) Sokrates'i kurmaca bir karakter olarak konuşturmak suretiyle kendi görüşlerini mi dile getirdiği, tartışmalı bir konu olarak literatürde yer edinmiştir. Güçlü olan iddia şudur: *Meno* adlı eserinden sonra Platon, kendi düşüncelerini anlatmaya başlamıştır.

Öğrenme Çıktısı

1 Platon'un yaşamı hakkında bilgi sahibi olma ve eserlerini tanıma

Araştır 1

İlk çağda insanlar yazı yazmak için hangi malzemeleri kullanırlardı?

İlişkilendir

Platon'un hayatı ve eserlerine dair bazı ayrıntıları Arslan, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi yayınları adlı eserden öğrenebilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Başta 19. Yüzyılda hâkim olan "evrimci görüş"ün savunucuları olmak üzere kimi düşünürler, insan düşüncesinin tarih içerisinde geliştiğini, "basit" ve "yanlışlarla dolu" düşünce sistemlerinden, daha gelişmiş ve isabetli düşünce sistemlerine doğru gidildiğini öne sürerler. Günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce yaşamış olan Platon'un düşüncelerini bu evrimci görüş açısından ele alarak "düşüncelerin evrimi" görüşünü tartışınız.

PLATON'UN VARLIK ANLAYIŞI

Platon'un varlık hakkındaki düşüncelerini anlamak için onun Türkçe'ye "biçim" veya "form" olarak çevirebileceğimiz "idea" veya "eidos" kavramına bakmamız gerek. Platon, eski Yunanca olan "idea" ve "eidos" kelimelerini birbirinin yerine kullanır. Her iki kelime de eski Yunanca'da "görmek" anlamına gelen "idein" kelimesinden türetilmiştir (Preus, 2007, s. 145). Platon'a atfedilen "idealar dünyası" tabiri, bazen "idea" sözcüğünün İngilizce'deki karşılığı (fikir, düşünce) ile karıştırılarak "fikirler dünyası" olarak Türkçeleştirilmektedir. Türkçedeki bu kullanım yanlıştır. Doğrusu, "biçimler dünyası" veya "şekiller dünyası"dır. Hatta "formlar dünyası" tabiri de kullanımdadır ve bu kullanım da doğrudur. Kelimenin kökenleri bir yana, Platon "biçim" veya "şekil" (*idea, eidos*) kavramıyla hangi düşüncüyü anlatmaktadır? *Phaedo* ve *Devlet* adlı eserlerinde Platon, "formların" algıya konu olan nesnelerden farklı olduğunu ileri sürer. Başka türlü söylersek, formlar (*idealar*), algıya konu olmayan (aşağıda Platon'un bilgi hakkındaki görüşlerinde daha ayrıntılı olarak bahsedileceği gibi) en yüksek aklî çabalarla kavranabilen varlıklardır. Bu iki eserde Platon formlardan söz ediyor olsa da, bu kavrama tam olarak bir tanım vermek yerine, onu diyaloglarda geçen tartışmalarda bir araç olarak kullanır. Platon'un formlarla ilgili olarak esaslı bir teori geliştirdiği eseri *Parmenides*'tir (Gill, 2006, s. 184). Parmenides adlı diyalogun girişinde, Zenon ile Sokrates arasında geçen bir diyaloga yer verilir. Diyalogda Zenon, Atina'ya ilk gez getirdiği bir kitabını seslice okumaktadır. Kitap okuma etkinliği bittikten sonra, kitapta geçen tespitlerle ilgili olarak Sokrates ile Zenon arasında diyalog başlar.

✓ Platon düşüncesinde önemli bir yeri olan "form" (*idea*) kavramı, algılarımıza konu olmaksızın varlığa temel teşkil eden soyut varlıklar olarak anlaşılmalıdır. Örneğin "masa" kavramı bir *form* olarak zihnimizde yer alır ama bu form "şu an üzerinde yemek yediğim ahşap masa" gibi müşahhas bir nesne olarak anlaşılmamalıdır.

Söz konusu diyalogda, Platon'un varlık anlayışı, "formlar" ve "teklik-çokluk" kavramları ile birlikte ortaya çıkar. Bu diyalogda Zenon, varlığın *çokluk* arz edemeyeceği konusunda bazı argümanlar ortaya atar: Eğer varlık çok ise, şeyler hem benzer hem de farklı olurdu. Bir şey aynı anda zıddı olamacağına göre, varlığın [özü itibarıyla] çok olması imkânsızdır. Diyalogdaki başat karakter (Sokrates) kitabın okunmasını dinledikten sonra Zenon'un argümanını özetler ve Parmenides'e dönerek, ona şu anlama gelecek sözlerle hitap eder: "Zenon ile sen (Parmenides) aslında aynı şeyi söylüyorsunuz: Sen (Parmenides) varlığın teklik olduğunu söylüyorsun; Zenon ise varlığın çokluk olamayacağını söylüyor. Sonuçta söyledikleriniz aynı kapıya çıkar". Bunun ardından Sokrates, Zenon'un ortaya attığı bu paradoksu kendince şöyle çözer: Bir şey aynı anda iki zıt sıfatı taşıyabilir. Başka bir deyişle, iki zıt özellik bir araya gelerek bir bütünlük oluşturabilir. Örneğin ben bir kişi olarak sizlerden farklıyım. Ben, kendim, bir bütünümlü ama kendi bedenim de sağ-sol; alt-üst gibi birbirinin zıddı olan parçalardan oluşuyor. Demek ki zıtlar bir araya gelerek bir bütün oluşturabiliyor (Platon, 1997, s. 6-7). Bu fikir (*diyalektik*, yani zıtların bir araya gelerek bütün oluşturması düşüncesi) Platon ontolojisinde önemli bir yer tutar.

Platon düşüncesinde "gerçek varlık" ile "oluş" (yahut *maddi varlık*) birbirinden farklıdır. Bu ikisi arasındaki farkı anlamak için Platon'un temel düşüncelerinden birini hatırlamak gerek: Platon'a göre, duyularımıza konu olan şeylerle formlar dünyasındaki şeyler birbirinden mahiyet itibarıyla farklıdır. Formlar dünyasındaki şeyler bilgiye (*episteme*) konu olurken, fenomenler (*phainomena*) dünyasındaki şeyler kanaatlere (*doxa*) konu olurlar. Platon'un epistemolojik düşüncesindeki bu ayrım, ontoloji anlayışında da benzer bir şekilde yer alır: Formlar dünyasındaki varlıklar gerçek varlıklardır. Oysa fenomenler dünyasındaki varlıklar, formlar dünyasındaki gerçek varlıkların duyularımıza konu olan basit yansımalarıdır. Nasıl ki "bilgi" (*episteme*) "kanaat" (*doxa*) karşısında üstünlüğe sahipse, "gerçek varlık" (*to onto on*) da "maddi varlıktan" (*ousia*) veya "oluştan" üstündür (Preus, 2007, s. 67-68).

Öğrenme Çıktısı

2 Platon'un varlık ve varoluş hakkındaki düşüncelerini öğrenme

Araştır 2

Platon felsefesindeki “di-yalektik” kavramı ile Çin felsefesindeki “Yin ve Yang” kavramlarını karşılaştırınız.

İlişkilendir

Platon'un varlık anlayışını Çakmak, C. (2012). *Platon'da Gerçekliği Tasvir Eden Önergelerin Yapısı Hakkında Bir Çalışma*. İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi, sayı 30 adlı makaleyi okuyarak daha ayrıntılı bir biçimde öğrenebilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Platon'un “idea” (form) kavramı ile modern Batı dillerindeki “idea” (fikir, düşünce) kavramı birbirinden farklıdır. İki arasında ki farkı tartışınız.

PLATON'UN BİLGİ ANLAYIŞI

Platon'un bilgi anlayışı, özellikle de “hatırlama” nosyonu, kendisinden yüzyıllar sonra yaşamış olan *Descartes*, *Leibniz* hatta *Kant* gibi büyük felsefecilerin düşüncelerinde iz bırakacak kadar etkilidir. Platon'un bilgi anlayışı, onun diğer görüşlerinden, özellikle de gerçeklik hakkındaki felsefesinden ayrı ele alınamaz. Bu noktada onun “formlar” (biçimler) ve “idealar” kavramlarını hatırlamakta yarar var (bu konu, “Platon'un Varlık Anlayışı” başlıklı bölümde ele alınmıştır). Başka bir deyişle, Platon'un epistemolojik düşüncesini anlamak için onun varlık ile ilgili düşüncesine yeniden bakmak gerek. Platon'a göre, içerisinde yaşadığımız dünyanın ötesinde bir dünya var. Bu dünyaya onun tabiriyle kısaca “formlar dünyası” diyebiliriz. Platon, bilginin ortaya çıkması için, ona zemin teşkil eden *formların* varlığının elzem olduğunu öne sürer. Platon'un bilgi anlayışı ile ilgili önemli bir noktayı, onun *Phaedo* adlı eserindeki şu sözü özetlemektedir: “Bilmek, hatırlamaktır”. Bu sözden açıkça anlaşılan, bilginin belirli formlar halinde zaten var olduğu, insanın belirli yöntemler izleyerek bilgi sahibi olmasının ise yalnızca bu bilgileri hatırlamaktan ibaret olduğudur. Platon'un “hatırlama” ile ilgili düşünceleri onun *Meno*, *Phaedo* ve *Phaedrus* adlı diyaloglarında önemli bir yere sahiptir. *Phaedo* adlı diyalogda, Sokrates ile Cebes arasındaki tartışmada Sokrates, her şeyin zıddı ile var olduğunu anlattıktan sonra, yaşam ile ölüm arasında da birbirini des-

tekleyen bir ilişki olduğunu, dolayısıyla canlıların da ölümden geldiğini, ölümlerin ruhunun varlığını sürdürdüğünü söyler. Bu döngü içerisinde bilginin formlar halinde bir yerlerde korunduğunu (ya da var olmaya devam ettiğini) söyler. Tabii burada Platon'un neyi “bilgi” olarak kabul ettiğini de ortaya koymamız gerek. Platon'un verdiği bir örneği ele alalım: *Phaedo*'da Platon (yine Sokrates'in ağzıyla) iki cismin boyunun eşit olduğuna dair bilginin zihnimizde nasıl oluştuğunu tartışır. Farklı iki cisim eğer aynı uzunluktaysa, bu bilginin zihnimizde yansımaları için bizim “eşit uzunluk” fikrine sahip olmamız gerekir. Platon, iki cismin eşit uzunlukta olduğuna dair bilginin, bu iki cisim tarafından “uzunluk” ve “eşitlik” kavramlarının zihnimizde bir “hatırlama”ya yol açmasıyla mümkün olduğunu söyler. İşte bu noktada dikkatli olarak bir ayrıntının altını çizmemiz gerek: Platon her bir eşya, varlık ve olayla ilgili *özel niteliklerin*

dikkat

Platon'un bilgi anlayışı, onun varlık anlayışından bağımsız olarak tanımlanamaz.

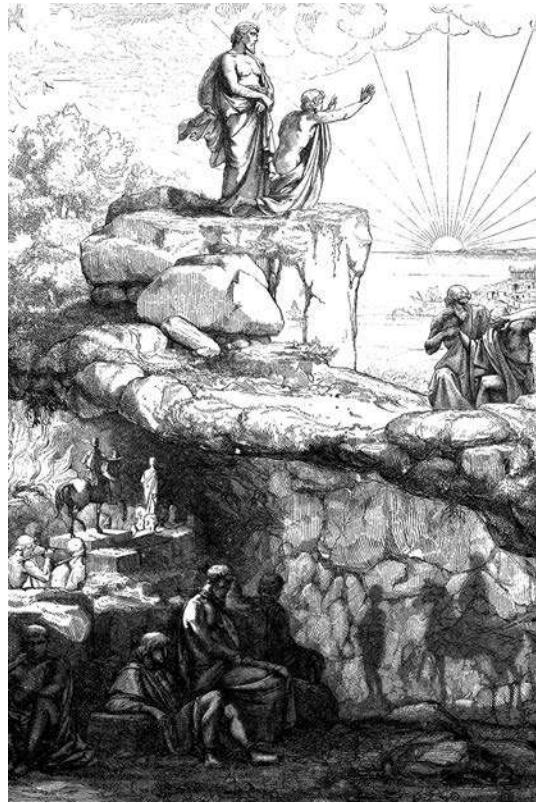
insan beyininde zaten yer aldığını ve “bilme”nin bu nitelik ve nicelikleri hatırlamak olduğunu *söyler*mez. O, formlar şeklinde insan zihninde muhafaza edilen bilginin, eşya ve varlıkla her karşılaştığında onlar aracılığıyla beyinde yeniden canlandığını söyler. Yani “hatırlamanın” konusunun eşya hakkındaki

çok özel bilgiler değil, formlar olduğunu söylersek Platon'u daha iyi anlamış oluruz.

Platon, algılarımıza konu olan dünya ile formlar dünyasını birbirinden ayırır. Algılarımıza konu olan dünyadan damıtılan bilgiye işaret etmek için Platon *doxa* kavramını kullanır. Buna karşılık formlar dünyasından (yani *eideden*) elde edilen bilgiyi ise *episteme* ve *gnosis* kavramları ile anlatır. *Doxa* kavramının sözlük anlamı “kanaat, beklenti”dir. Bu kavram ile *episteme* (ve *gnosis*) kavramı arasındaki istilâhî farkı anlamak için Platon'un tecrübe ettiğimiz maddî dünya ile formlar dünyası arasında bir fark gözettiğini hatırlamamız gerekir. Formlar, bizim tecrübelerimize, yani duyularımıza konu değildir. Platon, *Meno*'da, bilginin (*episteme*) ayırt edici özelliğini tarif ederken, “neden (sebeup)” kavramına özel önem atfeder. Bilgi, sebepleri içeren bir açıklamaya dayanır. Platon bilgi (*episteme*) ile kanaati (*doxa*) birbirinden ayırırken, bu ikisinin nesnelerinin de farklı olduğuna vurgu yapar (Kahn, 2006, s. 127). *Devlet* adlı eserinde Platon, bilginin nesnesinin sonsuz Varlık yani “formlar” olduğunu, buna karşılık *doxa*'nın nesnesinin ise duyulara konu olan varlıklar ve değişim olduğunu söyler. Başka türlü söylersek bilginin (*episteme*) konusu Varlık, kanaatin konusu ise varoluş (yahut ‘oluş’)tur. Böylece *Meno*'da epistemolojik bir karşıtlıkla ortaya atılan bilgi ve kanaat, *Devlet*'te ontolojik bir zemine taşınır. Platon'un *Devlet* adlı yapıtının 7. Bölümündeki meşhur “mağara benzetmesi”, onun hem bilgi hem de varlık konusundaki düşüncelerini bir arada özetler. Söz konusu eserde Platon (Sokrates'in diliyle), eğitilmiş insan ile eğitilmemiş insan arasındaki farkı anlatırken, meşhur *mağara benzetmesini* geliştirir. Platon bu noktada, doğduğu andan itibaren bir mağaranın duvarına yüzü dönük şekilde zincirlenmiş insanları kafamızda canlandırmamızı ister. Bu insanlar, arkadan gelen ışığın etkisiyle duvardaki gölgelerden başka bir şey görememektedir. Işık kaynağı ile bu insanlar arasında hareket eden nesnelerin de gölgesi doğal olarak bu duvara yansımaktadır. Doğduğu andan itibaren çok uzun yıllar bu şekilde nesneleri algılayan bir insanın, günün birinde zincirden kurtularak gölgelerin sahibi olan gerçek nesnelerle karşılaşması durumunda bu nesneleri algılamasının çok zor olacağını söyledikten sonra, bizim algıladığımız dünyadan uzak bir yerde, formlar dünyasının bulunduğunu ve zihnimizin bu basit algı dünyasının ötesine geçerek formları akla konu etmesinin de aynı derecede zor

olduğunu söyler (Platon, 2005). Platon, ilerleyen zamanlarda, bilgi ve kanaat arasındaki farkı biraz daha netleştirir ve bilginin ortaya çıktığı yeri akıl (*nous*), kanaatin ortaya çıktığı yeri ise duyular olarak gösterir. Platon, gerçek anlamda bilgi sahibi olmak için (yani formları akla konu edinebilmek için) sarf edilen en üst düzeyde zihinsel çaba ile daha düşük düzeydeki aklî çabalar (yani öncüllere dayanarak matematiksel çıkarımlar yapma) arasında, yani “sanat” ve “zanaat” (*techne*) arasında, fark gözetir. En üst düzeydeki aklî işlemler diyalektikçe dayanırken, aşağı düzeydeki aklî işlemler mantıksal çıkarımlara dayanır (Kahn, 2006, s. 128).

Resim 5.3 Platon, “Mağara Benzetmesi” ile Bilgi ve Varlık Konusundaki Düşüncelerini Özetler

“Bilmek, hatırlamaktır” sözüyle Platon, her bir nesne hakkındaki ayrıntıları zaten bildiğimizi söylemez; nesnelerin genel özelliklerinin farklı bir varlık türü (*form*) olarak zihnimizde yer aldığını öne sürer. Form kavramı yukarıda, “Platon’un varlık anlayışı” başlıklı bölümde açıklanmıştır.

Öğrenme Çıktısı

3 Platon'un bilgi tanımlamasını ayırt etme ve insan zihni ile bilgi arasında kurduğu ilişkiye dair görüşlerini öğrenme

Araştır 3

“Bilgi sahibi olmadan kanaat sahibi olmak, cahillerin işidir” sözündeki “bilgi” ve “kanaat” kavramlarını, Platon’un bilgi ve kanaat kavramları ile karşılaştırınız.

İlişkilendir

Platon’un bilgi anlayışı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için Güzel, C. (2012). Platon’un Bilgi Görüşü. *Hacettepe Ün. Edebiyat F. Dergisi*, cilt 20, sayı 2 adlı makaleyi okuyabilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Platon’un “bilmek, hatırlamaktır” sözünü, eğitim yöntemlerindeki “ezber”, “hafıza” ve “yaratıcılık” kavramları ile birlikte tartışınız; onun bu sözü ile kastettiği düşüncenin “ezber”, “hafıza” ve “yaratıcılık” kavramları ile ifade edilenlerden hangi yönde farklılaştığını vurgulayınız.

PLATON’UN RUH ANLAYIŞI

Ruh denen bir varlık mevcut mudur? Platon’un ruh ile ilgili yaptığı tartışmalara baktığımızda, ruhun varlığına ilişkin güçlü deliller öne sürmek yerine, ruhun mahiyeti ve işlevleri, bedenle ilişkisi üzerinde durduğunu görüyoruz. Platon, genel olarak yapıtlarında kavramlara kesin ve belirli tanımlar getirmek yerine, belirli tartışmalar, diyaloglar ve akıl yürütmeler vasıtasıyla kavramları bağlam içerisine oturtur. Böylece okuyucu dağınık şekilde verilen tanımlamaları önünde bulur ancak eğer derli toplu tanımlamalara ihtiyaç duyarsa kendi kelimelerine başvurmak zorunda kalır. Platon’un ruh hakkındaki görüşlerini dolaylı argümanlarla ortaya koyduğu metinlerden biri *Phaedrus*’dur. Bu diyalogda Platon’un ruh ile ilgili temel görüşlerini, formlar dünyasının varlığını ispat etmeye çalışırken ortaya koyduğunu görüyoruz. Demek ki Platon’a göre ruh, yalnızca bedenle ilişkisi bağlamında değil, formlar dünyası ile ilişkileri bağlamında da ele alınmalıdır. Biraz dikkatli bakıldığında Platon düşüncesinde kilit öneme sahip olan “formlar dünyası”nın, “ruh” veya benzeri bir varlık biçimi olmadan temellendirilemeyeceği görülmektedir.

Felsefe tarihinde, ruhla ilgili tartışmalar genellikle birkaç konu etrafında şekillenmiştir: Ruh ve beden farklı iki varlık mıdır? Eğer farklı varlıklar

iseler aralarında nasıl bir ilişki vardır? Ruh bütüncül ve tek bir varlık mıdır yoksa onun da parçaları var mıdır? Ruhun da beden gibi bir başlangıcı ve sonu (ömrü) var mıdır?

Platon’un ruh anlayışı, felsefi literatüre önemli bir kavram olarak girmiş olan “Platonik düalizm” (Platonik ikilik) düşüncesine dayanır. Bu düalizme göre ruh ve beden birbirinden mâhiyet itibarıyla farklı iki varlıktır (Miller, 2006, s. 278). Platon’un metinlerinde “ruh” tabirine karşılık kullanılan orijinal kelime “*psuche*”dir (okunuşu: *psühe*). Bu kavram, zaman içerisinde Avrupa dillerine “*psyche*” olarak geçmiştir. *Psyche* sözcüğü modern sözlüklerde “ruh” olarak tanımlanmaktadır. “Psikoloji” (ruh bilimi) sözcüğü de bu kökten türetilmiştir. Diğer yandan Platon’un eserlerinde geçen “*psuche*” sözcüğünün Batı dillerinde çoğunlukla “akıl” anlamına gelecek şekilde tercüme edildiğini de hatırlamamızda tutmalıyız. Bu çevirinin ne ölçüde sağlıklı olduğunu tartışılmaktadır (Miller, 2006, s. 278). Ortaçağ ve sonrasında daha çok dini paradigmalarda içerisinde tarif edilen “ruh” kavramına çok benziyor olsa da, Platon’un “*psuche*” kavramına Türkçe en uygun anlamsal karşılığın “akıl” ve “can” kavramlarının karışımı olduğu düşünülebilir. Zira Platon felsefesinde “*psuche*”, yalnızca insanların değil, bitki ve hayvanların da sahip olduğu bir şeydir.

✓ Platon'un "psuche" kavramı, her ne kadar modern Avrupa dillerinin çoğuna "ruh" anlamında geçmiş ise de, "psuche" kavramını "can", "akıl" ve "ruh" kavramlarının kesişimi olarak düşünmek daha isabetli olacaktır.

Platon'un düalizmi, ister istemez onu şu soruya da yanıt vermeye zorlamaktadır: Ruh ve beden farklı iki varlıksa, bu ikisi arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? Başka türlü sorarsak: Ruh ve beden birbirini etkileyebilir mi? Platon'a göre ruh ve beden birbirini etkiler. Bedenin ruhu etkilediği iddiasına en kolay gözlemlerle ulaşılabilir. Bu nedenle Platon felsefesinde bedenin ruh üzerinde etkili olduğuna dair iddiayla karşılaşmak, beklenen bir durumdur. Ancak Platon düşüncesini çarpıcı kılan, ruhun beden üzerinde etkili olduğunu iddia etmesidir. Platon'a göre ruh, beden üzerinde etkiye sahiptir. Platon'un bu düşüncesini modern bilimin verileri ışığında şöyle örneklendirebiliriz: Âşık olduğumuz insanı gördüğümüzde heyecanlarız. Heyecan anında vücudumuzda adrenalin salgılanır. Böylece ruh halimizdeki bir değişiklik (heyecanlanma), bedenimiz üzerinde bir değişikliğe (kandaki adrenalin miktarında artışa) yol açmış olur. Böylece Platon düşüncesinde ruhun bedenden mahiyet itibarıyla farklı, bağımsız bir varlık olmakla kalmayıp, bedeni etkisi altına alabilen bir varlık olduğu iddiası ortaya çıkmaktadır.

dikkat

Platon düşüncesinde vurgulanmış olan ve modern psikoloji ve psikanaliz tarafından da iddia edilen konulardan biri, ruhun beden üzerinde etkili olduğu görüşüdür. Yani ruhla beden arasındaki ilişki tek yönlü değildir: Beden ruhu etkilediği kadar ruh da bedeni etkiler.

Platon'a göre ruh, her ne kadar bütüncül bir şekilde görünüyorsa da, parçalı bir yapıya sahiptir. Başka bir deyişle, işleyiş itibarıyla bakıldığında ruhun kendi içerisinde parçalardan oluştuğu görülecektir. Bu parçalar Platon'a göre üç tanedir: Sağduyu (*reason*), öz (*spirit*) ve iştah (*appetite*) (Preus, 2007, s. 227). Bu parçaların her biri ruhun farklı şekillerde işlemesini sağlar. İlerleyen yüzyıllarda akıl, mantık, vicdan ve sağduyu gibi kavramlarla ruhun çok daha çeşitli ve farklı parçalara sahip olduğunun iddia edildiğini, hatta Sigmund Freud ve Jacques Lacan gibi psikanalistlerin eserlerinde bu parçaların birbiriyle çatıştığının iddia edildiğini görüyoruz. Burada, ruhun parçalı bir mahiyet arz ettiği görüşünün Platon'a gidecek kadar eski olduğunu tespit etmek önemlidir.

dikkat

"Platonik düalizm", birbirinin zıttı olan özelliklerin bir araya gelerek bir bütünlük oluşturabileceğini iddia eden "diyalektik" kavramı ile yakından ilişkilidir.

Ruhun ölümsüz olduğu ve bir bedenden başka bir bedene geçtiği düşüncesini Pythagoras ortaya atmıştır. Platon bu düşünceyi daha ileri götürmüş ve kimlik, hayatta kalma, dirilme ve ruhun bedenden ayrılması fikirlerini geliştirmiştir. Hatta Platon'a göre ruh, bir bedenden ayrıldıktan sonra insan bedenlerine yerleşebileceği gibi, insan harici bedenlere de yerleşebilir. Platon'un *Gorgias*, *Phaedo*, *Devlet* ve *Phaedrus* eserlerinde bahsettiği mitolojik anlatılara bakıldığında, insan ruhunun belirli bedenlerde var olmasının öncesinde ve o bedenler yok olduktan sonra da varlığını koruduğunu görüyoruz. Dolayısıyla Platon'un ruh ile ilgili düşüncesinde örtülü bir şekilde şu varsayım hâkimdir: Ruhun belirli bir zamanda belirli bir bedende yerleşik olması, onun bu bedenden önce ve sonra da var olmayı sürdürdüğünü düşünmemize engel olmamalıdır.

Öğrenme Çıktısı

4 Platon felsefesinde ruh kavramının nasıl tanımlandığını öğrenme

Araştır 4

Modern bilim, ruhu beynin ve vücudun fonksiyonlarının bileşkesi olarak görür. Buna göre beyin ve vücut olmadan ruh hakkında gözlemler yapamayız. Platon düşüncesinde tanımlanan ruhun, modern bilim tarafından tanımlanan bu ruh tanımlamasıyla hangi ana noktalarda benzeştiğini ve ayrıştığını irdeleyiniz.

İlişkilendir

Platon'un *Phaedrus* adlı diyalogunu okumak onun ruh kuramını anlamak için iyi bir başlangıç yapmanıza katkı sağlayabilir.

Anlat/Paylaş

Ruhun maddi veya manevi bir varlık olarak tanımlanmasının psikoloji bilimi açısından önemi nedir? Tartışınız.

PLATON'UN AHLÂK ANLAYIŞI

Platon'un ahlâk anlayışı, onun bir dizi kavrama nasıl başvurduğuna ve bu kavramları birbiri ile nasıl ilişkilendirdiğine bakarak anlaşılabilir. Bunlar, *erdem*, *hedonizm* (*hazcılık*), *mutluluk*, *iyi-kötü* ve *eylem* kavramlarıdır. Şimdi bu kavramların her birinin Platon'un eserlerinde nasıl yer aldığına bakarak, onun ahlâk anlayışını bütüncül bir şekilde anlamaya çalışalım.

✓ Platon felsefesinde erdemin farklı görüşümleri vardır: Cesaret, ölçülülük, bilgelik, dindarlık ve adalet.

İlkin “erdem” kavramı ile başlayalım. Platon, Sokratik diyaloglarında erdemin bir kaç farklı çeşidinden söz eder: Cesaret, ölçülülük, dindarlık, bilgelik ve adalet. Platon'un diyaloglarında bu erdemler farklı yerlerde karşımıza çıkar. Örneğin *Laches*'te cesaret ve bilgelik, *Charmides*'te ölçülülük ve bilgelik, *Euthyphro*'da dindarlık ve adalet kavramları ile ilgili tanımlamalar ve argümanlar yer alır (Irwin, 1995, s. 31). Platon'a göre, erdem tüm eylemlerin yegâne amacı olmalıdır. Başka türlü söylersek erdem, eylemin kendisine içkin değildir.

Meselâ içerisinde öldürme olan veya bir başka insana zarar verecek olan bir eylemin, yalnızca eylem şekli nedeniyle kötü olduğunu söyleyemeyiz. Eylemin iyi ya da kötü olduğunu ayırt etmenin yolu, eylemle amaçlanan şeyin erdem olup olmadığına bakmaktan geçer (Vasilou, 2008, s. 22-27). Bu şekilde Platon, erdeme eylemler üstü bir konum verir. *Laches* adlı diyalogda Platon (yine Sokrates vasıtasıyla), cesaretin göstergesi olarak salt eylemlere bakmamak gerektiğini, cesaretin eylemlerin ötesinde konumlandığını söylerken de bu görüşüyle tutarlıdır. Örneğin, cepheden kaçmanın cesaretsizlik göstergesi olduğuna doğrudan hükmetmek için bir neden olmadığını; eğer savaş taktığı gereği bu yapıldıysa, savaşı kazanmayı amaçlayan kişinin, bu amaca ulaşmak için cepheyi terk etmiş olması halinde, cesaret biçiminde kendisini gösteren erdemin başka bir yerde aranması gerektiğini söyler (bu diyalog, Cairns'in derlemesinden alınmıştır (1980, s. 123-144)). Aynı diyaloglarda, cesaretin bir tür bilgelik de olduğu açıkça dile getirilir. Diğer yandan, bilgeliğin iyi ya da kötü insan olma konusunda ayırt edici bir vasıf olarak tanımlandığını da *Laches*'te görebiliyoruz. Platon'un erdemlilik göstergesi olarak tanımladığı bir diğer özelliğin ölçülülük olduğunu yukarıda belirtmiştik. Platon'un ölçülülük ile ilgili felsefesini en açık haliyle *Char-*

mides adlı diyalogunda görürüz. Bu eserde Sokrates ile Charmides arasında bir diyalog söz konusudur. Sokrates Charmides'e, eylemlerin niteliklerinden bağımsız bir ölçülülük tarifi yapar (bu diyalog için bkz. Cairns, 1980, s. 99-122)). Örneğin hızlı olmak ya da yavaş davranmak, sesli ya da sessiz olmak başlı başına bir ölçülülük göstergesi değildir. Ölçülülük, eylemlerin bağlama uygunluğunu sağlayan ve eylemlerden bağımsız bir özelliktir. Bu şekilde bakıldığında Platon'un ölçülü olmak ile ilgili söyledikleri, genel olarak erdemli olmak ile ilgili söylediklerine benzer. Platon'un erdemlilik göstergesi olarak ortaya koyduğu diğer iki kavram din-darlık ve adalettir. Bu iki kavram, *Euthyphro* adlı diyalogda tartışılır (bu diyalog için de bkz. Cairns, 1980, s. 169-185). Bu diyalogda Euthyphro adlı figür, babasını mahkemeye şikâyet etmiştir. Zira babası, tarlalarında çalışan bir işçiyi öldürmüştür. Burada Sokrates ile Euthyphro arasındaki diyalogda, "kutsal" kavramı bir form olarak tanımlanır. Bu form, kutsal olanla kutsal olamayanı birbirinden ayırt eder. Buradaki erdem, "adalet" ve "kutsal" formlarında gizlidir. Dolayısıyla, yine Platon'un genel felsefesine uygun bir şekilde, bu diyalogda Euthyphro'nun babasını mahkemeye şikâyet etme eylemi değil, bu şikâyet eyleminin ötesinde tanımlı ve mevcut olan "kutsal" ve "adalet" kavramları erdemli olmanın alameti olarak gösterilir.

✓ Platon'a göre erdemli olmanın ölçütü yalnızca ve başlı başına eylemler olamaz. Eylemlerin arkasındaki kişisel veya toplumsal sâikler, o eylemlerin erdemli olup olmadığını belirler.

Platon'un ahlâk anlayışını ortaya koymak için söz edilmesi gereken bir başka kavram "hedonizm" ve onunla ilişki içerisinde olan "mutluluk" kavramlarıdır. Öncelikle hedonizm kavramının genel kabul görmüş anlamını ortaya koyalım. Hedonizm, eylemlerin nihâî amacının haz duymak olduğunu söyler. Bu haz, doğrudan eylemin kendisinden kaynaklanabileceği gibi, eylemle birlikte belirli bir amaca ulaşma neticesinde de hâsıl olabilir (Proudfoot ve Lacey, 2010, s. 163). *Philebus* adlı diyalogunda Platon, Sokrates karakteri aracılığıyla şu düşüncüyü savunur: Haz isteği, ruh (*psuche*), beden (*soma*) ve akıl (*nous*) arasındaki ilişkide önemli bir

rol oynar. Hazzın peşinden giden ruh, bu nedenle bedene bağlıdır. Bu düşüncüyü şöyle açıklayabiliriz: Hazzın nihâî olarak gerçekleştiği yer ruhtur ancak hazzın ortaya çıkabilmesi için maddi koşullar gereklidir. Beden (*soma*), bu maddi koşulları sağlayan yerdir ve bu nedenle ruh, haz için bedene bağlıdır. Öte yandan akıl (*nous*), haz isteği ile bir tür çatışma yaşar (Preus, 2007, s. 130). Platon'un hedonist olduğunu (yani tüm eylem ve ahlâki ilkelerin ardında bir tür haz arayışı vardır dediğini) iddia etmek doğru olmaz. Platon genel olarak hazzın önemli bir motivasyon aracı olduğunu kabul etmektedir. Fakat hazzın her zaman ve her yerde yegâne veya en büyük motivasyon kaynağı olduğu/olması gerektiği yönündeki bir iddiayı Platon'un diyaloglarında bulamayız. Platon, hazzı bir varlık veya olay olmaktan ziyade bir tür "süreç" olarak görür. Öte yandan *Philebus* adlı eserinde Platon, iyi şeyler arasında hiyerarşik bir sıralama yaparken hazza en son sırayı verir. Bu hiyerarşik şemaya göre ilk sırada ölçülülük, ikinci sırada güzellik, üçüncü sırada akıl, dördüncü sırada bilgi ve beşinci sırada haz gelir.

✓ İnsan eylemlerinin nihai amacı nedir? İnsan neden eyler? Bu sorulara "insan eninde sonunda, haz duymak için eyler" diye cevap verenler, "hedonist" olarak tanımlanırlar. Platon, akıl ile (haz isteyen) ruh arasında zaman zaman çatışmalar yaşanabileceğini söyler. Bu düşüncesine, Platon'un hazza ikincil konumu verdiği gerçeğini de eklersek, Platon'un bir "hedonist" olduğunu iddia etmek zordur.

Platon'un ahlâk anlayışı ile ilgili tespitler yaparken üzerinde durmamız gereken bir diğer konu "iyi ve kötü" kavramlarıdır. Platon'un iyi ve kötü ile ilgili düşüncelerinin (özellikle "iyi" hakkındaki düşüncelerinin) en açık biçimde görüldüğü eseri *Devlet*'tir. Her ne kadar *Devlet* adlı eserinde adalet kavramını işlemeyi vadediyor olsa da, Platon'a göre, adalet kavramı başta olmak üzere hemen tüm kavramları anlamak için öncelikle "iyi" kavramını anlamak şarttır (White, 2006, s. 356). Bu yalnızca kuramsal bir beklenti değildir çünkü Platon'a göre devleti yönetenlerin tam anlamıyla liyakat sahibi olması için "iyi" kavramını tam anlamıyla öğrenmiş ve içselleştirmiş olmaları gerekir.

Platon, genel olarak kavramlara bir sözlük veya ansiklopedi maddesi yazıyormuş gibi tanımlar vermek yerine, kavramları çeşitli açılardan ele alan tartışmalar yapar ve okuyucunun zihninde bir tanım oluşmasını sağlar. Onun bu tarzının iyilik ve kötülük kavramları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Burada, onun *Devlet* adlı eserinde yaptığı tartışmalara bakarak iyilik ve kötülük kavramlarını nasıl tanımladığını görebiliriz. Platon *Devlet* adlı eserinde “ideal” bir devleti tanımlamaya koyulur. İdeal bir devlet, iyi bir devlettir. Haliyle, devleti yönetenler de iyi insanlardır. Peki, “iyi devlet” ve dolayısıyla “iyi insan” ne demektir? Platon’a göre, iyi bir devlet şu dört vasıfla kurulmuştur: Bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet. Tıpkı ideal devlet gibi, onu yöneten insanlar da bu dört vasfı taşır ve bu nedenle “iyi” olarak tanımlanırlar. Platon, bu dört sıfatın yanı sıra iyiliğe bir takım işlevsel özellikler de atfeder: İyi bir devlet istikrarlı, tutarlı ve bütüncül olmalıdır. Yine iyi bir devlet, ihtiyaçları karşılama yeterliliğine sahip olmalıdır. Platon, devlete yüklediği bu işlevsel iyilikleri, insanların iyi olmasının da koşulu olarak aynen öne sürer. Yani iyi insanlar da istikrarlı, tutarlı ve bütüncül olmalı, ihtiyaçları karşılama yeterliliğine sahip olmalıdır. Platon’un bu işlevsel iyilik tanımı, onun kötülük tanımının da ipuçlarını vermektedir aslında: Site devletini bir arada tutmak yerine onu parçalara ayıran, böylece işlevlerini bozan bir şeyden daha kötü ne olabilir? (White, 2006, s. 360-361). *Devlet*’te Platon, Sokrates ile Glaukon adlı karakterler arasında bir diyalog kurar. Diyalogun bir kısmında Glaukon Sokrates’e “iyi”nin ne olduğunu sorar. Sokrates cevaben, güneş benzetmesine başvurur: “Görünen dünyada, göz ve görünen nesneler için güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur” (Eflâtun [Platon], 1975, s. 195). Nasıl ki güneş olmadan gören göz ve görülen eşya birbirine kavuşamaz ise, aynı şekilde bir form şeklindeki “iyi” olmadan da iyi eylemler ve iyi olma vasfı ortaya çıkmaz. Platon, bir form olarak iyiliği bu şekilde tanımlar ama onu işlevsel bir çerçeveye de yerleştirir. Bu tanımlama, onun diğer eserlerinde ve farklı bağlamlarda da karşımıza çıkar. Örneğin *Timaieus* adlı eserinde fiziksel dünyanın nedensellik içerisinde var olduğunu, dolayısıyla bu dünyanın iyiliklerini görebilmek için nedensellikleri anlamaya çalışmanın gerekli olduğunu söyler. Her ne kadar fiziksel dünya formlar

dünyasına göre eksikliklerle dolu ise de, temelde varlıklar formlara yaklaştıkları ölçüde iyilik sıfatına sahip olacaklardır (White, 2006, s. 364).

Platon’un iyilik anlayışını ortaya koyduktan sonra, onun kötülük ile ilgili düşüncelerini anlamak kolaylaşır. Zira onun kötülük anlayışı, iyilik anlayışına benzer bir felsefi yaklaşımla tanımına kavuşur. Platon düşüncesinde kötülük (*kakia*), “iyiliğin olmaması” veya eksik olması ile tanımlanır. Diğer yandan Platon’un “formlar” nazariyesi açısından baktığımızda, kötülüğün yalnızca bir eksiklik veya “nâmevcudiyet” (var olmama hali) olarak tanımlanması doğru mudur? Zira her şeyin olduğu gibi kötülüğün de bir formu olmalıdır. Yani idealar dünyasında “kötü” de tanımlı olmalıdır. Bu konu, Platon üzerine çalışan felsefeciler arasında tartışmalıdır. Hatırlayalım: Formlar (idealar), algılarımıza konu olan dünyadan bağımsız ve o dünyanın ötesinde varlıklardır. Dolayısıyla bir nevi nesnel varlıklardır. Bu durumda Platon düşüncesinde kötülüğün bir form olarak yer almasını bekleyebiliriz. Oysa bu şekilde doğrudan bir kötülük tanımı Platon’un eserlerinde karşımıza çıkmaz. Yani Platon, kötülüğü bir form (idea) olarak tartışmalarında veya diyaloglarında ele almaz. Her ne kadar bazı eserlerinde kötülüğe dair “nesnel” algılamaların olduğundan söz etse de (White, 2006, s. 366), kötülük son kertede Platon felsefesinde iyiliğin olmaması veya eksik olması olarak tanım kazanır.

dikkat

Platon’un “iyi” ve “kötü” kavramlarını en iyi şekilde ortaya koyan eseri *Devlet*’tir. Aslında *Devlet* adlı eseri “adalet” kavramını ele alır fakat Platon’a göre, adalet kavramı da eninde sonunda “iyi” kavramı ile ilişkilidir.

Son olarak Platon felsefesinde “iyilik” kavramını anlamaya çalışırken onun “mutluluk” ve “eylem” kavramlarına atfettiği öneme de kısaca değinmek yerinde olur. Platon’a göre, iyilik, eninde sonunda insana mutluluk getirir. Bu tespiti anlamaya çalışırken Platon’un *hedonizme* (yani eylemlerin nihai hedefinin haz olduğu düşüncesine) yakın olduğunu söylemediğimizi burada bir kez daha hatırlamamız gerek. Platon düşüncesinde iyilik, soyut ve yaşamın dışında bir şey değil, tam tersine hayatın içerisinde yer alan ve insan eylemleriyle birlikte açığa çıkan

bir Şeydir. Böylece oldukça sosyal bir iyilik tanımılaması ile karşı karŐıya olduğumuz görülmektedir. Örneğin yöneticilerin iyilikleri, kendi mutluluklarını doğuracağı gibi Őehrin (devletin) de mutluluğunu doğurur. Ancak, Platon'a göre, eğer yöneticinin mutluluğu ile devletin mutluluğu arasında bir çatışma söz konusu ise, devletin mutluluğuna öncelik verilmesi gerekir. Kısacası, eyleme dönüŐmemiŐ (yani sosyal bir zemine ulaŐmamıŐ), yalnızca felsefi tartışmalar içerisine sıkıŐmıŐ bir iyilik tanımlamasının, Platon felsefesinde yeri yoktur.

dikkat

Platon'un "iyilik" kavramı, soyut ve kendi içerisinde bir "iyilik" tanımından uzaktır. İyilik, eylemlerle ve sosyal iliŐkiler içerisinde açığa çıkar.

  renme  ıktısı

5 Platon'un ahlâkî nasıl tanımladığını ve ahlâka ne tür işlevler yüklediğini   renme

Araştır 5

"Ameller niyetlere göredir" hadisi ile Platon'un iyi-kötü ve eylem kavramları arasında kurduğu iliŐkiyi karşılaştırınız.

İlişkilendir

Platon'un iyilik hakkındaki görüşleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek istiyorsanız Türkçe'de farklı yayınevleri tarafından çevrilmiŐ olan Platon'un *Devlet* adlı eserini inceleyebilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Sizce bir insanın, toplumsal iŐbölümünde üstlendiği görevleri yerine getirirken haz alması bir tür "hedonizm" olarak kabul edilebilir mi?

PLATON'UN ESTETİK İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Platon'un estetik ile ilgili görüşlerini derli toplu bir Şekilde ifade eden yegâne eseri yoktur. Başka bir deyişle onun estetik hakkındaki görüşleri, eserleri arasında dağınık halde bulunur. Yine de, onu "felsefi estetik görüşünün büyük kurucusu" olarak gösterenler için bu önemli bir sorun sayılmaz. Özellikle Şu eserlerinde Platon'un estetik hakkındaki görüŐlerinin özünü bulmak mümkün: *Politicus*, *Devlet*, *Sofist*, *Yasalar*, *Ion*, *Phaedrus* ve *Symposium*. Bu eserlerinde Platon'un estetik ile ilgili felsefesi, Şu esaslar üzerinde ve temalar etrafında Őekillenir:

- Temelinde " l  " (veya " l  m") olan zanaat (*techn *),
- Taklide dayalı olan sanat (*mimesis*),
- Şiirsel yaratıcılığın temel Őartı olarak görülen coŐku,
- Erotik delilik ve bunun g zelliikle ilişkisi (Hofstadter ve Kuhns, 1976, s. 3).

Platon'a göre, ölçü, iyiliğin ve güzelliğin temelidir. İyi ya da güzel bir Şey yapmak isteyen zanaatkâr, daha en baştan neyi nasıl, hangi ölçülere ve hangi oranlara göre yapacağına karar verir. Zanaat ürünü olan Şey ortaya çıktığında, zanaatkâr en baştan koyduğu ölçülere ne derecede uyduğuna bakar, böylece hedefine ne kadar ulaŐtıėına karar verir. Bu ilke, edebî  r nler (Şiir, resim...) kadar el sanatları ürünleri için de geçerlidir. Burada sanatsal olan Şey,  l  leri tutturabilmek, daha doğrusu uygun ölçüleri uygulayabilmektir.

dikkat

Platon felsefesinde " l  "  ok önemli bir yere sahiptir. Nasıl ki "erdemli" bir insan " l  l " insan demekse; ve nasıl ki "adil yönetici"  l  l  bir insan ise, zanaatkâr kişiler de ölçülerle çalışan, ölçüleri uygulayan insanlardır.

Platon felsefesinde, taklide dayalı sanat (*mimesis*) için de ölçü son derece önemli bir ilkedir. Yalnız burada Platon'un taklit (*mimesis*) kavramını çok geniş anlamda kullandığını bilmeliyiz. Ona göre, en yüksek düzeyde sanatsal icra, kutsal icracı (*Demiurgos*) tarafından ortaya konandır. Zira kutsal sanat icracısı, evreni ve tüm varlığı, "ideaların" veya "değişmez formların" taklidi olarak meydana getirmiştir. Görüldüğü gibi burada da Platon, idealara (formlara) yüce bir yer ayırmaktadır. Platon, esasen buradaki düşünce yolunu, diğer tasarlama ve uygulama biçimleri için de kullanır. Örneğin devlet adamı, toplumu adalet, iyilik, cesaret, ölçülülük ve güzellikle oluşturmaya bakar. Bu ilkelere sahip olduğu ölçüde, bir tür *mimesis* icra eder, yani formların toplumsal yaşamda görünür olmasına katkıda bulunmuş olur. Devlet adamı, insanî yaratıcılığın en yüce olanına sahip olduğu için, onun taklide dayalı sanatı da diğer sanatçı insanlardan daha yücedir. Devlet adamı, Platon felsefesinde toplumun kurulmasını, yasa koyarak ve bir tür sistem geliştirerek, erdem, adalet, ölçülülük ve güzellik gibi değerleri görünür kılan kişidir (Hofstadter ve Kuhns, 1976, s. 3-6). Platon'a göre, tüm tasarılayıcı ve yaratıcı eylemler sanatsaldır ancak kutsal sanatçı (*Demiurgos*) haricindeki yaratıcılar, yani plastik sanat icracıları, taklit ettikleri şeyin (formların) gerçek mahiyetini bilmeyebilir. Platon, edebî sanatların ideaların görünür kılınmasına benzer bir yaratıcı eyleme dönüşmesi konusunda eğitici filozoflara (öğretmenlere) önemli bir rol biçer.

✓ *Demiurgos*, Platon felsefesinde "tanrı" benzeri bir varlıktır. Ancak, bu kavramın, örneğin İslam'ın veya Hristiyanlığın tanrı anlayışı ile büyük farklılıklar gösterdiğini unutmamalıyız. İslam ve Hristiyanlıktaki tanrı anlayışının aksine *Demiurgos*, evreni yoktan var eden biri değildir. Zaten var olan varlığı ölçülülük içerisinde bir düzene oturtandır *Demiurgos*.

Platon her ne kadar insanî yaratıcılığın en yüksek düzeyini devlet adamının tasarım ve uygulamalarında görse de, *techné*'den farklı olan bir yaratıcılık türünden daha söz eder. Bu, yine insana özgü olan, şairane yaratıcılıktır. Şair, sıradan bilginin ötesine geçerek kutsal şeylerle temas

kurar. Böylece şair, duyulara konu olan dünyanın içerisinde yazıyor olmakla birlikte bu dünyanın ötesine geçerek, bir tür meczupluk hâli içerisinde, kutsal alandan ilham alarak şiirini yazar. Platon'a göre, şiir yalnızca biçimsel ölçüleri yerine getirerek bir zanaat icra etmek şeklinde görülemez. İçerisinde kutsal alana ait şeyler de barındırdığı için bu sanat şekli *techné*den farklıdır. Şiirsel delilik, ne basitçe kelime ve gramer üzerindeki ustalık, ne de bunun ötesinde ilahî yaratıcılıktır. Her ikisinin arasında bir yerde bulunmaktadır (Hofstadter ve Kuhns, 1976, s. 4).

Platon, şiirsel deliliğin dört farklı delilikten yalnızca biri olduğunu söyler. Diğer üçü kehânet, meczubiyet ve erotik deliliktir. Şiirsel delilik insanı tanrılarla ilişki içerisine sokar. Âşık, sevgilisine kavuşma arzusu ile yanıp tutuştuğunda, bu durum onu bir hâl içerisine sokar ki bu hâl, tanrılarının bulunduğu alanın güzelliğiyle bezenmiştir. Platon, her hâlükârda yaratıcılığın ardında bir taklit olduğunu söyler. Ancak tanrılarının ve formların (ideaların) işin içerisine karıştığı durumlarda bu taklitlerin estetik değerinin daha yüksek olduğunu söyler.

Platon, sanatı özerk ve bağımsız bir alan olarak görmez. Sanatı değerli kılan şey, yarattığı nesnelerdir. Platon, işe yaramayan, yeni nesilleri sağlıklı ve düzgün bireyler olarak yetiştirmeyen bir sanatı olumlamaz.

Platon, modern zamanlardakinin aksine, sanatı özerk ve bağımsız bir alan olarak görmez (Janaway, 2006, s.388). Ona göre, sanat, bir şeyler (temsil) oluşturma bir aracıdır ve kendi içerisinde bir değer taşımaktan çok, oluşturduğu şeylerin değeriyle ölçülür. Platon'a göre, yaratıcı ve üretici sanat, bir site devletinde yeni nesilleri sağlıklı, uyumlu ve akla uygun biçimde yaşamaya teşvik etmenin yollarını aramalıdır. Buradan anlaşılacağı gibi Platon sanata açıkça eğitimsel bir işlev yüklemektedir. Sanatın bu eğitimsel işlevi, gerek içerik gerekse biçim bakımından bazı (yasal) düzenlemeleri de beraberinde getirir. Düzenlemeler olmadan sanat, insan ruhuna, akla ve iyiliğe uyumlu bir nitelik gösteremez. Platon'un sanata verdiği bu işlevsel pozisyonu, onun *mimesis* hakkındaki şu görüşleriyle birlikte ele almak gerekir: Platon'a göre,

phantastike, bir Şeyin hakiki varlığının değil görünümünün temsilini üretmektir. Örneğin bir yatak resmi çizen biri gerçek yatağı değil yatağın belirli bir görünümünü taklitte  retmiŐ  olur. Buradan hareketle *mimesis* vasıtasıyla üretim (taklit) yapmayı, *formlar* ile Ő  Şekilde irtibatlandırdığını görebiliriz: Taklit yoluyla üretilen nesne (yani *mimesis*in nesnesi), Platon'un nesneler arasında öngördüğü hiyerarŐ ik düzende en altta yer alır. Yatak örneğini ele alırsak: Bu hiyerarŐ ide en üstte "yatak formu", ikinci sırada "yatak" ve üçüncü sırada "yatak resmi" yer alır (Janawaay, 2006, s.392). Buna uygun olarak Platon, bu üçünün var edicisi arasında da bir hiyerarŐ i öngörür: En  st düzeyde "yatak formunun var edicisi", ikinci düzeyde "yatağın var edicisi" ve üçüncü düzeyde "yatak resminin var edicisi" yer alır.

✓ Platon, varlık türlerini bir tür ontolojik basamak üzerine yerleŐ tirdikten sonra, bu türlerin yaratıcıları arasında da bir hiyerarŐ i kurar: En üstte formlar ve formların yaratıcıları; ortada duyularımıza konu olan nesneler ve onların var edicileri; en altta ise nesnelerin imajları ve bu imajların var edicileri yer alır.

 ğrenme  ıktısı

6 Platon'a özgü sanat, ölçüm, taklit ve zanaat kavramları aracılığıyla onun sanat ve estetik yaklaŐ ımını  ğrenme

AraŐ tır 6

Yeni  retilcek bir otomobilin dışı görünümünü tasarlayan bir endüstri mühendisi ve bir kütüphane-nin önüne konacak olan bir b st  yapan bir heykeltıraŐ  d Ő  n n. Bu ikisinin "estetik" ile olan iliŐ kileri hangi noktada farklılaŐ ır?

İliŐ kilendir

Platon'un sanata dair g r Ő lerini farklı isimler ile karŐ ılaŐ tırmalı olarak ele alan bir  alıŐ ma için Soykan,  . N. (2012). Sanatın Neliği – Sanatçının Kimliği Sorunu. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, sayı 30 adlı makaleye bakınız.

Anlat/PaylaŐ 

Platon'un "techn " kavramı ile bugünkü "teknoloji" kavramı arasında nasıl bir iliŐ ki kurulabilir? Anlatınız.

PLATON'UN SİYASET HAKKINDAKİ G R Ő LERİ

Platon'un siyaset ile ilgili g r Ő lerini ihtiva eden baŐ lıca     eseri vardır: *Devlet (ideal devlet)*, *Devlet Adamı (Politicus)* ve *Yasalar (Nomoi)*. Bu üçü eserde serdettiği siyaset felsefesinin ayrıntılarına geçmeden önce, Platon'un siyasetle ilgisinin kaynağından ve onun siyaset felsefesinin ardındaki ideal toplum tahayy l nden söz etmek yararlı olacaktır: Platon, Atina Aristokrasisi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Temelde siyaset ile ilgili g r Ő leri, sorunsuz iŐ leyen, adil ve erdemli bir toplumun kurulmasına dairedir. Platon, Aristokratik yönetimin hâkim olduğu bir toplumu savunur. Böyle bir toplum, ideal düzeyde "felsefeciler" tarafından yönetilir. Yani "filozof-kral", Platon'un ideal toplumunun hem kurulmasında hem de yönetilmesinde önemli bir figürdür. Böyle bir devlet, koruyucu sınıf tarafından korunur ve zanaatk rlar, yani  zg r yurttaŐ lar bu hiyerarŐ inin altında yer alır (Frolov, 386).

✓ Platon'un siyaset ile ilgili g r Ő lerinin önemli bir kısmı onun Ő      eserinde ortaya konmaktadır: *Devlet*, *Devlet Adamı (Politicus)* ve *Yasalar (Nomoi)*.

Platon'un siyaset felsefesini, devletin ve toplumun kuruluşu ile ilgili olarak öne sürdüğü ilkelerde aramak doğru olacaktır. İdeal devletin kuruluş ilkeleri hakkındaki görüşleri, Platon'un *Devlet* adlı eserinde yer alır. Aşağıda ayrıntıları verilen diğer görüşleri ise büyük oranda *Devlet Adamı* ve *Yasalar* adlı eserlerinde serdedilmiştir. Her şeyden önce, devlet ve toplum kurmak, siyasi olduğu kadar etik bir konudur da. Dolayısıyla, idealist felsefenin de gereği olarak siyaset Platon düşüncesinde etikten bağımsız olamaz. İyi tasarlanmış ve düzenlenmiş bir devletin başında, erdem ve bilgelik sahibi bir yönetici bulunur. Bu yönetici, sıradışı bilgeliği sayesinde, toplumun yararına olan şeyleri herkesten daha fazla bilir. Elbette, bilgelik ve erdem konusunda onunla aynı seviyede olan başka kişiler de olabilir. Ahlâk sahibi bu filozof-yöneticinin en büyük klavuzu, kendi özgür ve olgun vicdanıdır, ancak gerek duyduğunda, kendisi kadar erdemli ve bilge olan diğer kişilerle de görüş alış verişinde bulunabilir. Platon, devleti yönetmeye aday olabilecek diğer kişilerin de her zaman eğitimden geçirilerek böyle bir görev için hazır hale getirilmelerinin gerekliliğini vurgular. Bu eğitimin amacı, kişinin kendisine olduğu kadar topluma da yararlı olacak bilginin, becerilerin ve erdemlerin aşılmasıdır. Böylece iyilik, siyasetin nihai amaçlarından biri olarak tanımlanmış olur (Ritter, 1933, s.319-324).

dikkat

Platon'a göre devlet ve toplum kurmak, siyasi olduğu kadar etik konulardır. İyi tasarlanmış bir devletin başında, "filozof-kral" yer alır. Filozof-kralın liyakatini belirleyen en önemli şey ise aldığı eğitimidir.

Devlet bu şekilde kurulduktan sonra, yönetim önem kazanır. Platon'a göre, yönetebilmek için, öncelikle devletin yurttaşları belirli açılardan sınıflandırması gerekir. En alt düzeydeki sınıf, el emeği ile üretimde bulunan ve belirli fiziksel ihtiyaçlara bu şekilde cevap veren insanlardır. Bu insan grubu, hacim itibarıyla toplumun en geniş tabanını meydana getirir. Bunun bir üzerinde koruyucu sınıf yer alır. Bu sınıf, ideal toplumu-devleti korumakla ve barışı egemen kılmakla görevlidir. Platon'un sınıf-

lar arasında çizdiği ayrım keskin çizgilere dayanır ve hiçbir sınıf diğerinin işine karışmaz. Diğer yandan Platon'un siyasi görüşlerinde, savunma sınıfı yalnızca savaşma, savunma, öldürme gibi işlerle uğraşmaz; entelektüel yönlerini de geliştirir ve bu yönleriyle de toplumun kuruluşuna destek olurlar. Platon'un bu işbölümü bir tür kast sistemi olarak anlaşılmamalıdır. Tam tersine Platon, örneğin asker sınıfından birilerinin, uygun özellikler taşımak ve belirli eğitimlerden geçmek kaydıyla, otuz yaşından sonra yönetici sınıfına geçebileceğini (hatta geçmesi gerektiğini) söyler (Ritter, 1933, s.324-325).

Platon, kendi tanımladığı ideal devlet ve toplum sistemini ortaya koyarken pek tabii ki bunun ideal bir sistem olduğunun farkındandır. Haliyle, kendi zamanında var olan gerçek devlet ve toplum sistemlerini de göz önünde bulundurur. Hatta kendi zamanının devlet sistemlerini inceleyerek, o devlet türlerindeki olumsuzlukları içermeyen bir ideal devlet biçimi tasarladığını da güvenle varsayabiliriz. Zira Platon kendi zamanının devlet türlerini de inceleyerek, büyük eksiklikler ve yanlışlar içeren dört farklı devlet türünü tanımlamıştır: *Timokrasi*, *plütokrasi*, *demokrasi* ve *tiranlık*. Bu rejimlerin her birinde akıl, erdem, ahlâk, ölçülülük ve bilgelik gibi ilkelerin yerine farklı ilkeler yönetim şeklini ve sürecini belirler. *Timokrasi*, şeref ve görev ilkelerine göre yönetilen devletlere işaret eder. Cömertlik ve bol ikram sahibi olma gibi ilkelere sahip askeri yönetimler, bu türden devlet biçimine karşılık gelir. Sparta, Platon zamanında bu *timokrasi* biçimindeki yönetimin tipik örneğidir. Bir tür oligarşik yönetim çeşidi olan *plütokrasi*, ekonomik güce dayalı ayrıcalıkları elinde bulunduran sınıfın yönetimde olduğu sistemlere işaret eder. *Demokrasi* özgürlük ve eşitlik ilkeleri ile halkın oy kullanarak yönetime dâhil olduğu, kuralların belirlenmesinde yer aldığı sistemdir (Platon'un zamanındaki demokrasi ile büyük farklılıklar gösterse de bugün en gelişmiş ve arzu edilen politik sistem demokrasidir ancak Platon, eşitlik ve özgürlük fikirlerini aydınlanmacı ve modern politik felsefenin aksine kusur olarak kabul eder). *Tiranlık*, Platon'a göre, demokrasinin sonucunda toplumda bozulma ve çürümenin meydana gelmesi; demokratik yönetimdeki özgürlüklerin bir tür yozlaşmaya neden olması ile oluşan sistemdir. Toplumda kaos ve kuralsızlık başgösterince, gücü bir şekilde eline geçiren tiran, büyük kötülükler işlemek zorunda kalır.

Bu kötülüklerin neticesinde de mutlaka bir gün yok edilir. Platon, “Aristokratik” olarak isimlendirebileceğimiz ve kendisi tarafından tanımlanan “ideal devlet”i bu sistemlerin tamamının üzerinde bir yere koyar. Aristokraside iyi eğitilmiş, vasıflı insanların yönetimi söz konusudur.

✓ “Platon’un beş devlet tanımlaması” şunları içerir: Timokrazi, plütokrazi, demokrasi, tiranlık ve Aristokrazi. Platon, (demokrasi dâhil) diğer türlerin her birinin zayıf ve kötü yönlerini ortaya koyarak iyi eğitim almış üst sınıf insanların yönetimini (Aristokrasiyi) ön plana çıkarır.

yaşamla ilişkilendir

Platon’un *Devlet* adlı eserinde, Sokrates ile Polemarkhos arasında, “kötülük”, “doğruluk” ve “iyilik” ile ilgili diyalogdan bir bölüm:

- [Sokrates] Peki, atlara kötülük edersek, daha mı iyi olurlar, daha mı kötü?
- [Polemarkhos] Daha kötü.
- At oldukları için mi kötü olurlar, yoksa köpek de olsalar farketmez mi?
- At oldukları için.
- Köpeklere edeceğimiz kötülük de, onları köpek olarak daha kötü eder, at olarak değil.
- Öyle ya.
- İnsanlara gelince dostum, onlara da kötülük edilince, insanlık değerleri bakımından daha kötü olurlar diyebilir miyiz?
- Şüphesiz.
- Peki, doğruluk insana özgü bir değer değil midir?
- Öyledir.
- Öyleyse dostum, insanlara yapılan kötülük onları doğruluktan uzaklaştırır.
- Her halde.
- Peki, bir çalgıcıyı, müzik yoluyla, çalgıdan anlamaz bir hale getirebilir miyiz?
- Hayır.

- Binicilik yoluyla bir biniciyi ata binemez hale getirebilir miyiz?
- Getiremeyiz.
- Peki, doğrulukla da, doğru bir adamı doğruluktan ayıramayız, değil mi? Kötüleri de kötülük yoluyla iyi edebilir miyiz?
- Yoo, edemeyiz.
- Öyle ya, soğutmak sıcaklığın değil, soğukluğun işidir değil mi?
- Evet.
- Islatmak da, kurunun değil, yaşın işidir?
- Şüphesiz.
- Kötülük etmek de, iyinin değil, kötünün işi olabilir?
- Öyle.
- Ama, doğru olan adam iyidir değil mi?
- İyidir.
- Demek ki, Polemarkhos, ne dostuna, ne de bir başkasına kötülük etmek, doğru adamın işi değildir, kötü adamın işidir.

Kaynak: Platon (2005). *Devlet*. Çev: Saraçoğlu, C. ve Atayman, V. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları, sayfa 26.

Öğrenme Çıktısı

7 Platon'un ideal devlet, yönetim ve toplumsal sınıf kavramlarını öğrenme

Araştır 7

Platon'a göre ideal bir toplumda yurttaşlar arasında işbölümü vardır. Yönetici sınıfı, koruyucu sınıf ve üretici sınıf, birbirinin işine karışmaksızın, kendi görevlerini yerine getirir. Platon'un bu toplumsal sınıf anlayışı ile, örneğin Hindistan'da uygulanan "kast sistemi" arasında temelde nasıl bir fark vardır?

İlişkilendir

Platon'un demokrasiye dair görüşlerini bir sonraki bölümde yer verilen Aristoteles'in görüşleri ile ilişkilendirmeye çalışarak daha iyi anlayabilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Günümüzde siyaset ile etik arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? Modern, demokratik yönetim sistemlerine sahip ülkelerde yöneticilerin halk tarafından iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesinde neler etkilidir?

1

Platon'un yaşamı hakkında bilgi sahibi olma ve eserlerini tanıma

Platon'un Hayatı ve Eserleri

Atina'da doğan Platon, milattan önce 427-347 yılları arasında yaşadı. Babası Ariston, annesi Perictione'dur. Babası öldükten sonra annesi Pyrilampes adında biri ile evlendi. Üvey kardeşleri ve kendisi dâhil Platon 6 çocuklu bir ailenin üyesiydi. Soylu bir aileye mensup olan Platon, Atina'nın dışına çıkarak Mısır, İtalya ve Kuzey Afrika'yı dolaştı. Bu seyahatleri, felsefî düşüncelerinin şekillenmesinde etkili oldu.

Platon, Sokrates'in öğrencisi, Aristoteles'in ise öğretmenidir. Platon'un kurduğu *Akademi* adlı okul, bilinen ilk yükseköğretim kurumudur. Matematik, felsefe, müzik ve diyalektik derslerinin verildiği bu okulda pek çok öğrenci yetişmiştir. Akademi öğrencilerinin bugün en çok tanınanı Aristoteles'dir.

Platon'un yazdığı eserlerin tamamına yakını günümüze kadar ulaşmıştır. Kendisine atfedilen 30'dan fazla eser vardır. Bu eserlerin de tamamına yakını diyaloglar şeklinde kaleme alınmıştır. En çok bilinen eserleri *Devlet*, *Yasalar* ve *Sokrates'in Savunması* (*Apology*). Platon'un, hem Batı dünyasında hem de batı dışı toplumlarda düşünce tarihi bakımından etkisi büyüktür. Platon'un eserlerinin önemli bir kısmı, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

2

Platon'un varlık ve varoluş hakkındaki düşüncelerini öğrenme

Platon'un Varlık Anlayışı

Platon'un varlık anlayışının kavranabilmesi için "formlar" (idealar) kavramının anlaşılması elzemdir. Form kavramı Platon'un eserlerinde "idea" ve "eidos" kavramlarının karşılığıdır. Platon'un birbiriyle aynı anlamda kullandığı *idea* ve *eidos* kavramları, Yunanca "görmek" anlamına gelen "idein" kavramından türetilmiştir. Her ne kadar "görme" duygusu ile ilişkili bir kökene sahipse de Platon felsefesinde "idea" (form), varlığın görülmeyen biçimine işaret eder. Başka türlü söylersek, "idealar" duyularımıza konu olmayan ama yine de haklarında "bilgi" sahibi olabildiğimiz varlıklardır. Örneğin "ağaç" dendiğinde, belirli bir ağaç kastediliyorsa bu duyularımıza konu olan bir varlıktır. Ancak, "ağaç" kavramını diğer varlık türlerinden ayıran özellikleri, yani bir şeyi ağaç yapan temel özellikler, "formlar" dünyasındaki ağaca işaret eder. Böylece, Platon'a göre, her bir tekil varlığı kuşatan bir form mutlaka vardır ama formlarla duyulara konu varlıklar aynı şey değildir.

Platon'un varlık anlayışında altı çizilmesi gereken konulardan biri varlığın tekliği-çokluğu konusudur. Platon, o dönem felsefe paradigmasında önemli yer tutan ve Parmenides ve Zenon gibi felsefeciler tarafından vurgulanan "varlığın tekil olamayacağı" konusunda düşüncelerini ortaya koymuştur. Platon'a göre, varlık, parçaların diyalektik biçimde bir araya gelmesiyle oluşmuş bir bütünlüktür. Platon diyalektığe dayalı bu düşüncesini, Parmenides'in "varlık tektir" görüşü ile Zenon'un "varlık çok olsaydı, bir şeyin hem kendisi hem de başka bir şey olması gerekirdi" biçimindeki paradoksuna cevaben geliştirmiştir.

Platon'un ontolojik düşüncesinde önemli olan bir başka konu, "varlık" ile "var oluş" arasında gözetildiği ayrımdır. Platon'a göre maddi varlık, gerçek varlık değildir; "gerçek varlık" (*to ontos on*) formlar dünyasındaki varlıklardır. Maddi varlıklar (*ousia*) ise görme, koklama, dokunma, tatma gibi araçlarla temas kurduğumuz varlıklardır. Platon'a göre, "gerçek varlık", maddi varlıktan (veya *oluştan*) ontolojik olarak üstündür.

3

Platon'un bilgi tanımlamasını ayırt etme ve insan zihni ile bilgi arasında kurduğu ilişkiye dair görüşlerini öğrenme

Platon'un Bilgi Anlayışı

Platon'un epistemolojik görüşleri, onun ontolojik görüşleriyle yakından ilişkilidir. Platon "idealar dünyası" (yani gerçek varlıklar dünyası) hakkında öğrendiklerimize "bilgi" (*episteme*), maddi dünya (ya da *oluş*) hakkında öğrendiklerimize "kanaat" (*doxa*) adını verir. Platon'a göre, gerçek bilgi, yani *episteme*, formlar dünyasına dair edindiğimiz bilgidir. Bu bilgi, en üst düzey zihinsel faaliyetlerin ürünüdür. Duyularla hiçbir ilgisi yoktur. Formlara dair bilgi (*episteme*) insan tarafından doğrulanamaz, eğilip bükülemez ve çarpıtılamaz. Zira bunlar verili bilgilerdir. Yani formlara dair bilgilerin oluşumunda insanın aktif rolü yoktur. İnsan, formlara dair bilgileri üretememekle birlikte o bilgileri kavrayabilir.

Öte yandan kanaatler (*doxa*), duyular vasıtasıyla, maddi dünyadan aldığımız uyarıların sonucunda oluşan bilgilerdir. Aslında *doxa*, tam anlamıyla bilgi de sayılmaz. "Doxa insanın, maddi dünya ile duyular aracılığıyla kurduğu ilişki çerçevesinde oluşan zihinsel beklentilerdir" dersek, Platon'un bu kavram ile işaret ettiği düşünceye daha çok yaklaşmış oluruz.

Platon'un bilgi anlayışı ile ilgili önemli noktalardan biri, onun şu sözünde özetlenmektedir: "Bilmek, hatırlamaktır". Burada Platon'un "hatırlama"dan neyi kastettiğine yakından bakmak gerek. Platon'un bu düşüncesi onun "formlar" (idealar) kavramı ile ilişkilidir. İnsan her yeni bir şey öğrendiğinde, öğrendiği şeyin formuna (ideasına) dair bilgiyi de tekrar etmiş olur. Örneğin bir masanın yüksekliğini ölçtüğümüzde, burada üretilen ve dolayısıyla öğrenilen "bilgi", bu masaya özgü uzunlukları bildiren sayılar değildir. Platon'un fikirlerini ve kavramlarını esas alarak şunu söyleyebiliriz: Bu ölçümle birlikte "hatırlanan" şey "masa" ve "yükseklik" formlarıdır. Duyularımıza hitap eden ve sayılarla ifade edilen ölçüm sonuçları ise "doxa" (kanaat) kavramı ile anlatılır. Platon'a özgü bilgi felsefesi ile onun varlık felsefesi arasındaki ilişki, "mağara benzetmesinde" en açık şekilde görülür. *Devlet* adlı kitabının 7. bölümünde Platon, doğuştan yüzü bir mağaranın duvarına dönük biçimde elleri zincirlenmiş olan bir insanın, arkasından geçen nesnelerin gölgeleri dışında hiçbir şeyi göremediğini ve bu şekilde bir ömür geçirdiğini varsaymamızı ister. Gölgele elbette arkadaki cisimler hakkında bize belirli fikirler verecektir ancak bir gün yüzümüzü duvardan ayırma imkânı bularak gerçek cisimlere döndüğümüzde onları tanımanın imkânsız olacağını fark ederiz. Platon bu farazî ama çarpıcı örnekle, insan duyularının maddi dünyadaki varlıklara göre işlediğini, bu nedenle formlar dünyasını duyularımızla kavrayamadığımızı söyler. Platon'a göre, bilginin ortaya çıktığı yer "akıl" (*nous*), "kanaatlerin" (*doxa*) ortaya çıktığı yer ise duyulardır. Platon, bilginin kullanımı açısından da bir ayrıma gider ve sanatın zanaattan farklı olduğunu öne sürer. Sanat en üst düzeydeki akli çabalara işaret ederken zanaat (*techne*) matematiksel çıkarımlara ve duyuların getirdiği verilere dayanır.

4

Platon felsefesinde ruh kavramının nasıl tanımlandığını öğrenme

Platon'un Ruh Anlayışı

Platon, eserlerinde ruhun varlığını kanıtlamak veya ruhun var olup olmadığını tartışmak yerine, ruhun mahiyeti ve fonksiyonları ile ilgili düşüncelere yer verir. Ruh hakkında görüşlerine en geniş haliyle *Phaedrus* adlı eserinde yer vermiştir. Bu eserinde Platon, *formlar (idealar)* hakkında düşüncelerini ortaya koyarken ruh ile ilgili konulara da değinir. Platon, şu önemli sorulara yanıt arar: Ruh ve beden birbirinden bağımsız mıdır? Ruh dediğimiz varlık, kendi içerisinde bütünlük arz eden yekpare bir varlık mıdır? Ruh ölümsüz müdür yoksa tıpkı beden gibi onun da belirli bir ömrü mü vardır?

Platon'un bu sorulara verdiği yanıtlar, felsefe literatürüne "Platonik düalizm" adıyla yerleşen bir ikilik içerir: Ruh ve beden farklı iki varlık türüdür. Başka bir deyişle, ruh bedenle aynı şey değildir. Platon'un eserlerinde "ruh" tabirine karşılık kullanılan orijinal kelime "psuche"dir. Platon'un bu kavramının bugün en iyi anlam-sal karşılığı, "can", "akıl" ve "ruh" kavramlarının karışımıdır. Ayrıca Platon düşüncesinde "psuche" yalnızca insanın değil, diğer canlıların da sahip olduğu bir şeydir.

Platon'a göre, ruh ve beden farklı iki varlık türüdür ama bu iki varlık türü birbirleri üzerinde etkiye sahiptir. Bu noktada altı çizilmesi gereken şey, ruhun beden üzerinde etkili olduğuna dair görüşüdür. Platon'un bu düşüncesi, modern çağlarda ortaya atılan görüşlere (örneğin Sigmund Freud'un psikanaliz kuramındaki görüşlerine) ilke olarak benzemektedir.

Platon, tıpkı beden gibi ruhun da yekpare bir varlık olmadığını öne sürer. Başka bir deyişle beden gibi ruhun da belirli alt parçalardan oluştuğunu düşünür. Platon'a göre, ruh, başlıca üç bölümden oluşur: Akıl, öz ve iştah. Platon, bu üç bölümün zaman zaman birbiriyle çatıştığını tespit eder. Öte yandan, her ne kadar bu şekilde bir çatışma varsa da ruhun bu bölümleri nihayetinde uyumlu bir biçimde çalışarak bütünlük meydana getirir. Platon, bu şekilde tasvir ettiği ruhun ölümsüz olduğunu; yani beden yok olmasıyla ruhun da yok olmadığını düşünür. Beden yok olduğunda ruh başka bedenlere taşınır. Bu beden örneğin insan bedeni olabileceği gibi başka canlı türlerinin bedeni de olabilir.

5

Platon'un ahlâkı nasıl tanımladığını ve ahlâka ne tür işlevler yüklediğini öğrenme

Platon'un Ahlâk Anlayışı

Platon'un ahlâk anlayışı, onun *erdem*, *hedonizm (hazcılık)*, *mutluluk*, *iyi*, *kötü* ve *eylem* kavramlarıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Erdemin belirli görünüşleri vardır: Cesaret, ölçülülük, bilgelik, dindarlık ve adalet. Platon'a göre, erdemli bir insan veya erdemli bir eylem bunların en az birini mutlaka bünyesinde barındırır. Bir eylemin erdemli olup olmadığına bakarken, eylemin ardındaki motivasyon kaynaklarıyla birlikte düşünmezsek yanlılıyoruz. Örneğin cepheden kaçan bir asker, bunu başka bir erdem için yapıyor olabilir. Ya da sevdiği birini ihbar eden biri, başka bir erdem uğruna bunu yapıyor olabilir.

Platon, eylemlerin arkasında iyilik gibi bir motivasyon varsa o eylemlerin erdemli olabileceğini öne sürer. O, insanın eylemleriyle mutlu olmayı, iyi olmayı hedeflediği kanaatindedir. Diğer yandan, her eylemin mutlaka "haz duymak" gibi bir motivasyona sahip olmayabileceğini de ekler. Böylece Platon, her eylemin ardında haz arayan *hedonistlerden* ayrılır. Platon'a göre, başta adalet kavramı olmak üzere tüm erdemlerin içselleştirilebilmesi için "iyi" kavramının içselleştirilmesi gerekir. Örneğin adil bir yönetici, aslında iyi bir yönetimin ve iyi yöneticiliğin ne olduğunu öğrenmiş ve içselleştirmiş olan yöneticidir. Platon felsefesinde "bir form olarak iyilik" tanımlıdır. Yani onun "formlar dünyasında" (idealar dünyasında) iyilik bir form olarak mevcuttur. Öte yandan, aynı şeyi kötülük için söyleyemeyiz: Platon düşüncesinde başlı başına bir kötülük tanımlaması yoktur. Onun felsefesinde "kötülüğün formu" (veya idealar dünyasında kötülüğün karşılığı) olup olmadığı tartışma konusudur. Ancak tartışmasız olan şudur: Platon düşüncesinde kötülük, iyiliğin olmaması halidir. Yani iyilik olmadığında zaten o boşluk kötülük tarafından doldurulmaktadır.

6 Platon'a özgü sanat, ölçüm, taklit ve zanaat kavramları aracılığıyla onun sanat ve estetik yaklaşımını öğrenme

Platon'un Estetik ile İlgili Görüşleri

Platon sanatı özerk bir alan olarak görmez, ona eğitsel bir işlev yükler. Yeni ve sağlıklı nesillerin yetişmesi için eğitsel sanat gereklidir. Platon'un estetik anlayışını anlamakta kilit öneme sahip olan bir kavram, "ölçülülük"tür. Platon ölçülülüğü yalnızca sanatın ve zanaatın değil, ahlakın, erdemin ve iyiliğin de vazgeçilmez bir unsuru olarak görür. İyi ya da güzel bir şey yapmak isteyen zanaatkâr, daha en baştan hangi ölçülere göre eserini şekillendireceğini bilir. Eser ortaya çıktığında, zanaatkârın bu ölçülere ne derecede uyduğu da görülür. Bu ilke yalnızca marangozluk veya heykeltıraşlık gibi zanaatlar için değil, şiir ve resim gibi alanlar için de geçerlidir.

Platon'a göre, "ölçü" (veya ölçüm) ve taklit, sanatın önemli iki kavramıdır. Ölçü temelli olan sanata işaret etmek için *techné* tabirini, taklide dayalı olan sanata işaret etmek için ise taklit (*mimesis*) kavramını kullanır. Platon'un düşüncesinde, *mimesis* (taklit) yoluyla üretilen nesne, en alt tabakada yer alır. En üstte *formlar*, ikinci sırada formların hatırlatıcısı olan ve duylara konu olan nesneler, en altta ise bu nesnelerin imajları yer alır.

7 Platon'un ideal devlet, yönetim ve toplumsal sınıf kavramlarını öğrenme

Platon'un Siyaset Hakkındaki Görüşleri

Platon'un siyaset ile ilgili görüşleri onun şu üç önemli eserinde görülmektedir: *Devlet (ideal devlet)*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar*. Platon'un siyaset ile ilgili en kuvvetli ve en çok bilinen görüşü onun *ideal devlet* yaklaşımıdır. Platon'a göre, devlet ve toplum kurmak, siyasi olduğu kadar etik bir konudur. Bu nedenle ideal devlet, iyi eğitim almış, iyiliğin ne olduğunu bilen ve gerçekten iyi olan yöneticiler tarafından yönetilen devlettir. Toplumun yararına olan şeyleri ayırt etme yeteneğine sahip olan ve bilgelik, cesaret, adalet gibi iyi vasıflarla donatılmış olan filozof-kralın en büyük kılavuzu kendi vicdanıdır.

Platon'un siyaset felsefesinde ideal devletin devamında, iyi bir iş bölümüne sahip olan ve başlıca üç tabakaya ayrılmış olan toplum gelir. En alt tabakada, üretici kesim vardır. Bu kesim, köleleri de içeri-sine alan en geniş tabakadır. İkinci tabakada koruyucu tabaka yer almaktadır. Bu tabaka, adından da anlaşılacağı gibi savunma ve koruma işlerini üstlenir. Bu sınıf yalnızca savaş, koruma gibi işlerle meşgul olmaz, aynı zamanda entelektüel faaliyetler içerisinde de bulunur. En üstte ise yönetici tabaka bulunur. Platon'un idealize ettiği bu sistemdeki sosyal sınıflar bir tür kast sistemi gibi anlaşılmamalıdır. Zira kast sisteminin aksine bu sınıflar arasında bir geçişkenlik söz konusudur.

Platon kendi tasarladığı ideal sistemi (*Aristokratik yönetim*) ortaya koyarken, kendi döneminde hâkim olan diğer sistemleri de eleştirir. Eleştirdiği sistemler *timokrasi* (şeref ve görev ilkelerinin hâkim olduğu yönetim), *plütokrasi* (zenginlerin yönetiminde olduğu sistem), *demokrasi* (Atina demokrasisi: Herkesin yönetime gelebildiği, yöneticilerin alfabetik sıraya göre seçildiği sistem) ve *tiranlık* (zorba ve zalim yöneticilerin hâkim olduğu yönetim).

1 Platon hangi tarihler arasında yaşamıştır?

- A. MS 427-347 yılları arasında
- B. M  350-270 yılları arasında
- C. MS 747-680 yılları arasında
- D. MS 330-270 yılları arasında
- E. M  427-347 yılları arasında

2 Platon tarafından kurulan ve bugünkü üniversitelere benzer bir eēitimin verildiēi kurum hangisidir?

- A. Platon Enstitüsü
- B. Akademi
- C. Üniversite
- D. Studium Generale
- E. Bologna Üniversitesi

3 Platon'un eserleri ile ilgili olarak ařaēıdakilerden hangisi **söylenemez**?

- A. Eserlerinin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.
- B. 30'dan fazla diyalog halinde yazılmış eseri vardır.
- C. Eserleri genellikle ansiklopedi ve sözlük şeklinde tasarlanmıştır.
- D. Özellikle erken dönem eserlerinde Sokrates başat karakter olarak diyaloglarda yer alır.
- E. Kavramların açık ve net tanımlarını vermek yerine onları diyaloglarda sergilemeyi tercih eder.

4 Platon'un "idealar dünyası" tabiri ile ilgili olarak ařaēıdakilerden hangisi doērudur?

- A. İdealar dünyası, nesnelerin imajlarının yer aldıēı dünyadır.
- B. İdealar dünyasında, insan duyuları tarafından algılanamayan varlıklar bulunur.
- C. İdealar dünyası, sanatsal taklitlerle oluşturulmuş sahte bir dünyadır.
- D. İdealar dünyası, somut ve maddi varlıkların dünyasıdır.
- E. İdealar dünyası, filozof-kralın hakim olduēu ideal devlettir.

5 Ařaēıdakilerden hangisi Platon'un varlıkla ilgili görüşlerine aykırıdır?

- A. Varlık tektir.
- B. Formlar, duyularımıza konu olmaksızın var olan şeylerdir.
- C. "Gerçek varlık" ile "oluş" birbirinden farklıdır.
- D. Varlık, diyalektik karşıtlıklar içerir.
- E. Gerçek varlık, maddi varlıktan ontolojik olarak üstündür.

6 Platon'un "bilmek, hatırlamaktır" sözü ile ařaēıdakilerden hangisi kastedilmektedir?

- A. İnsan bilgisi, kişisel geçmişinin derinliklerinde gizlidir.
- B. İnsan bilgisine konu olmayacak hiçbir şey yoktur.
- C. İnsan doēduēu anda her şeyi bilir.
- D. Her  ērenme, idealar dünyasından bir formun zihinde şekillenmesini içerir.
- E. Bilginin kökeninde kişisel hatıralar vardır.

7 Platon'un ruh anlayışı ile ilgili olarak ařaēıdakilerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Platon'a göre, ruh bedeni etkileyebilir.
- B. Platon'a göre, insanlar kadar diēer varlıkların da ruhu vardır.
- C. Platon felsefesinde ruh gibi soyut varlıkların yeri yoktur.
- D. Platon'a göre, ruh ölümden sonra başka canlılara geçer.
- E. Platon'un ruh anlayışında ruh çeşitli bölümlerden oluşur.

8 Platon'un ahlâk anlayışı ile ilgili olarak ařaēıdakilerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Erdem eylemlerin ardındaki niyetlerde gizli olabilir.
- B. Erdemli insan cesaret, bilgelik ve ölçülülük gibi vasıflara sahiptir.
- C. Platon iyi şeyler arasında hiyerarşı kurarken hazza en son sırayı verir.
- D. Ahlak ilkeleri tamamen haz odaklıdır.
- E. Bir form olarak "iyi" var olmasaydı hiçbir şey iyi olamazdı.

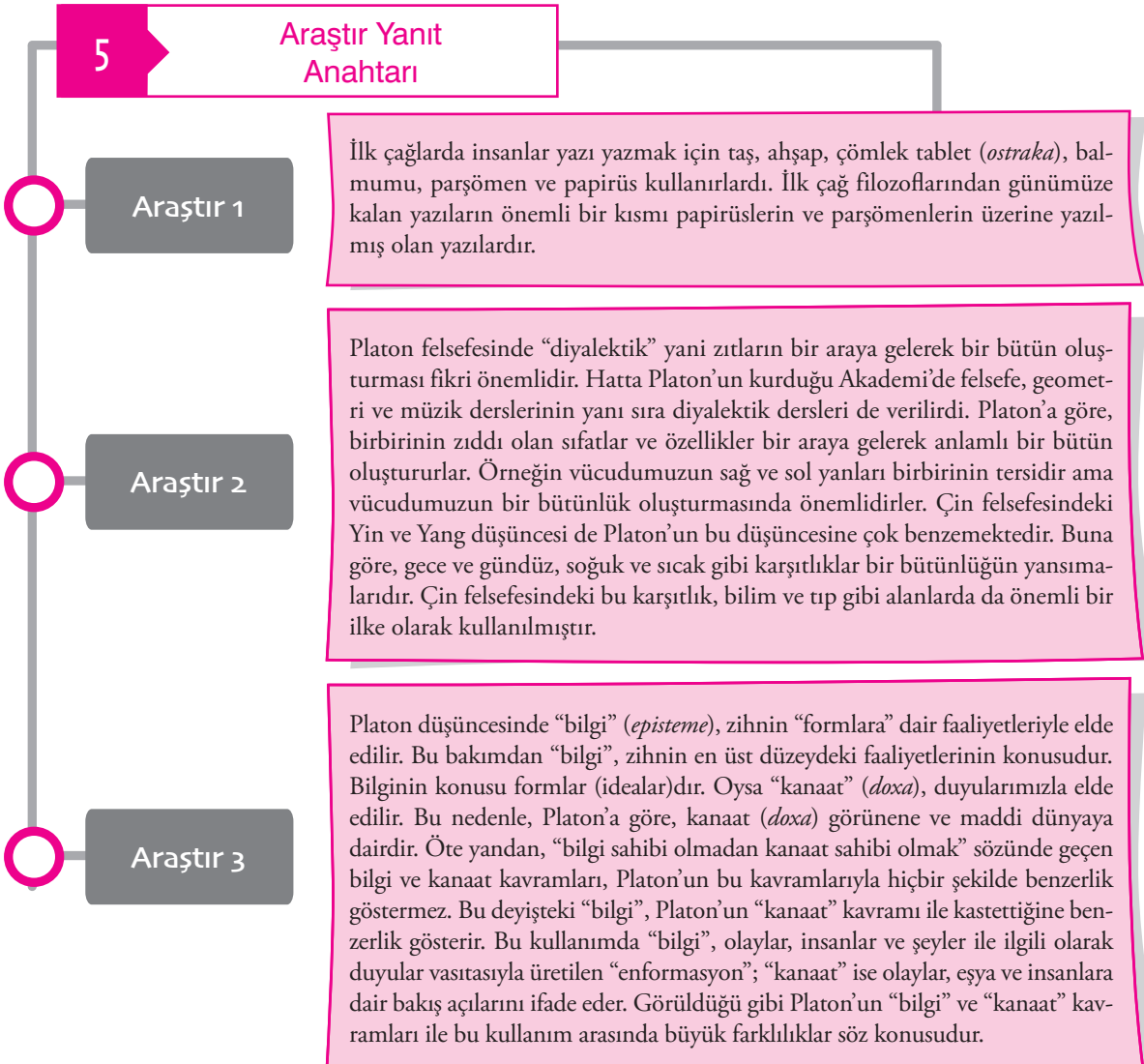
9 Platon felsefesinde, temelinde " l  " (veya ölçüm) olan yaratıcı eylem ařaēıdaki tabirlerden hangisiyle ifade edilir?

- A. Eidos
- B. Mimesis
- C. Coşku
- D. Form
- E. Techne

10 Platon'un ideal devletinde yönetim biçimi ařaēıdakilerden hangisidir?

- A. Aristokrasi
- B. Demokrasi
- C. Timokrasi
- D. Tiranlık
- E. Pl tokrasi

1. E	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Hayatı ve Eserleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. D	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Bilgi Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Hayatı ve Eserleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Ruh Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Hayatı ve Eserleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. D	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Ahlâk Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. B	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Varlık Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. E	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Estetik ile İlgili Görüşleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Varlık Anlayışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Platon’un Siyaset Hakkındaki Görüşleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Özellikle sinir sistemi ve beyin ile ilgili yapılan çalışmalar, modern bilimin “ruh” hakkındaki görüşlerini maddeci bir temele taşımıştır. Buna göre, bedenin olmadığı bir yerde ruhtan da söz edilemez. Çünkü ruh, bedenin hayatî işlevlerinin bir bileşkesidir. Beyin, sinir sistemi ve hormonlar, ruhun gözlemlenebilir bir varlık olarak tanımlanmasını mümkün kılar. Platon düşüncesinde ise ruh, bugün “can”, “akıl” ve (geleneksel/dinî paradigmadaki) “ruh” kavramlarının karışımı gibidir. Platon düşüncesinde ruh ve beden, her ne kadar birbiri ile etkileşim içerisinde olsalar da, temelde iki farklı varlıktır. Platon’a göre, beden yok olduktan sonra ruh başka bedenlerde varlığını sürdürebilir.

Araştır 5

Platon’a göre, bir eylemin iyi ya da kötü olduğunu anlamak için o eylemin salt gerçekleşme biçimine bakmak yeterli değildir. Platon’un kendi verdiği örneğe bakalım: Babasını mahkemeye şikâyet eden birinin, sırf bu hareketi nedeniyle kötülük yaptığını söyleyemeyiz. Eylemin ardına baktığımızda, şikâyet edilen kişinin haksız yere adam öldürdüğü görüldüğünde, kendisini mahkemeye şikâyet eden oğlunun kötülük değil, adalet duygusu nedeniyle iyilik yaptığını düşünürüz. “Ameller niyetlere göredir” hadisi de buna çok benzer bir düşüncüyü içerir: Bir eylemin ahlâkî açıdan değerlendirilmesi yapılırken o eylemin ardındaki niyetlere de bakmak gerekir.

Araştır 6

Otomobil tasarlayan endüstri mühendisi, iki şeyi aynı anda gözetmek zorundadır: Birincisi tasarladığı otomobilin kullanım değerinin de yüksek olması. İkincisi, bu otomobilin görünüş itibarıyla insanların genel geçer görsel zevklerine hitap etmesi. Heykeltıraş için görsel beğeni, tematik uygunluk ve yaratıcılık, kullanım değerinden daha önemlidir. Her ikisi de sanatlarını belirli estetik kaygılarla icra eder, ancak mühendisin tasarımında pratik kullanım kaygılarının, örneğimizdeki heykeltıraştan çok daha ileri olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Heykeltıraşın eserinde de belli ölçüde bir kullanım değeri elbette söz konusudur ancak onun eserinin kullanım değeri toplumsal, endüstri mühendisinininki ise “son kullanıcı” odaklıdır.

Araştır 7

Platon’un sistemi, işlevsel bir iş bölümüne dayanır. Sınıflar birbirinin işine karışmaz ama sınıflar arasında geçiş söz konusudur. Örneğin asker sınıfından biri, uygun şartlar oluştuğunda yönetici sınıfına geçebilir. Dolayısıyla Platon’un ideal toplumunda sosyal sınıflar “inşa edilen” ve geçişken tabakalardan oluşur. Oysa kast sisteminde sınıfların adeta “tanrı vergisi” olduğu kabul edilir ve sınıfsal pozisyonlar aile bağlarıyla, doğuştan oluşur. Kast sisteminde tabakalar arasında geçiş mümkün değildir.

Kaynakça

- Audi, R. (gen. ed.) (1999). *The cambridge dictionary of philosophy, second edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benson, H.H. (2006). *A companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing.
- Dancy, R.M. (2006). Platonic definitions and forms. Benson, H.H. (2006) *A Companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 70-84.
- Eflâton [Platon] (1975). *Devlet*. Çev. Eyüboğlu, S. Ve Cimcoz, M.A. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Frolov, I. (1991). *Felsefe sözlüğü*. Türkçesi Aziz Çalışlar. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gill, M.L. (2006). Problems for forms. Benson, H.H. (2006) *A Companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 184-198.
- Guthrie, W.K.C. (1999) *İlkçağ felsefesi tarihi*. Çev. Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve zaman*. Çev. Ökten, K.H. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hofstadter, A. ve Kuhns, R. (der.) (1976). *Philosophies of art&beauty. Selected readings in aesthetics from Plato to Heidegger*. Chiago: The University of Chicago press.
- Huntington, E. ve Cairns, H. (1988). *The collected dialogues of Plato, including letters*. New Jersey: Princeton University Press.
- Irwin, T. (1995). *Plato's ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Janaway, C. (2006). Plato and the arts. Benson, H.H. (2006). *A companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 388-400.
- Kahn, C. (2006). Plato on recollection. Benson, H.H. (2006). *A Companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 119-132.
- Miller, F.D. Jr. (2006). The Platonic soul. Benson, H.H. (2006). *A companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 278-293.
- Plato (1997). *The dialogues of Plato: Parmenides*. New Haven: Yale University Press.
- Platon (2005). *Devlet*. Çev: Saraçoğlu, C. ve Atayman, V. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Preus, A. (ed.) (2007). *Historical dictionary of ancient Greek philosophy*. Toronto: The Scarecrow Press, Inc.
- Proudford, M. ve Lacey, A.R. (eds.) (2010). *The Routledge dictionary of philosophy*. 4th edition. London and New York: Routledge.
- Ritter, C. (1933). *The essence of Plato's philosophy*. Translated by Adam Alles. New York: The Dial Press.
- Runes, D.D. (ed.) (1942). *The dictionary of philosophy*. New York: Philosophical Library.
- Taylor, A.E. (1956). *Plato: The man and his work*. New York: Meridian Books.
- Vasilou, I. (2008). *Aiming at virtue in Plato*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, N. (2006). Plato's concept of goodness. Benson, H.H. (2006). *A companion to Plato*. New York: Blackwell Publishing içinde, ss. 356-372.